

Diapraksis som diakonal metode i endring av skadelig tradisjonell praksis.

Med utgangspunkt i et av Mekane Yesuskirkens prosjekt i Etiopia for å forhindre kvinnelig kjønnslemlesting; hvordan utøves diapraksis og hvilke fortrinn gir den?

Kjell Kristian Larsen

**Masteroppgave i diakoni
Diakonhjemmet Høgskole**

Veileder Kjell Nordstokke

15. mai 2012

Antall ord: 23900

Sammendrag

Relevante søkeord:

Diapraksis, FGM, internasjonal diakoni, kvinnelig kjønnslemlesting, Mekane Yesus

Bakgrunnen for denne studien er å se på et prosjekt i regi av Mekane Yesuskirken i Etiopia, som har arbeidet for å avskaffe praksisen rundt kvinnelig kjønnslemlesting. Studiens hensikt har vært å kartlegge metoden som er brukt og som har gitt svært gode resultat. Metoden faller inn under diapraksis, og spørsmålet i studien har vært å vurdere denne som diakonal metode i endring av skadelig tradisjonell praksis.

Metoden som er brukt i studiet, er tekstanalyse av prosjektets planer, rapporter og evalueringer, kombinert med et feltbesøk med kvalitative intervju med nøkkelpersoner. Studien forankres i en forståelse av at teorier fra både teologi/diakoni og andre vitenskaper står i en gjensidig interaksjon for å belyse den diakonale praksisen som utøves. Et poeng har da vært å knytte sammen de forskjellige teoriene som er brukt og fornye den diakonale praksis. I den forstand gir oppgaven en fremstilling av diapraksis som metode for ny teori til fornyet praksis.

Konklusjonen på studiet er at diapraksis gir muligheten til også å gå inn i den religiøse dimensjon av tilværelsen, og vil derfor ha et stort potensial for endring av tradisjoner og forestillinger som er feilaktig begrunnet i religion. Samtidig viser studiet at det ligger langt mer i metoden enn kun å nå et konkret utviklingsmål. Her ligger også en positiv kraft som er grensesprengende og nyskapende, og som innebærer sterke elementer av forvandling, forsoning og myndiggjøring.

Forord

Prosessen rundt oppgaveskriving og datainnsamling har vært svært lærerik og interessant. Det har vært et privilegium å kunne sette seg ned i en travel jobbsituasjon og arbeide konsentrert om en slik tematikk over tid. Jeg vil derfor gi en stor takk til min arbeidsgiver Digni, som har gitt meg permisjon disse siste månedene for å komme i mål med oppgaven. Takk også til NLM for positiv aksept og kontaktformidling til Etiopia, i forbindelse med at jeg har brukt et av prosjektene støttet gjennom NLM som utgangspunkt for oppgaven. En stor og spesiell takk også til mine gode hjelpere og tilretteleggere under feltbesøket i Etiopia, prosjektleder Belaye Guluma og teknisk koordinator Fikirte Sileshi. Uten deres hjelp og velvilje ville ikke feltbesøket gitt den innsikt og forståelse det fikk i mitt arbeid med tematikken. Kjell Nordstokke har vært en utmerket inspirator og veileder, takk for verdifulle kommentarer og veiledning underveis! Ellers er der mange personer som på forskjellig vis har bidratt til at jeg har kommet i mål med oppgaven. Dette gjelder også de mange informantene i Etiopia som gjorde et uforglemmelig inntrykk gjennom å la meg få komme inn i deres tilværelse gjennom feltbesøket. En stor takk til dere alle sammen!

Oslo, mai 2012

Innholdsfortegnelse

Diapraxis som diakonal metode i endring av skadelig tradisjonell praksis.	1
Sammendrag	2
Forord.....	3
Innholdsfortegnelse	4
Introduksjon til temaet gjennom et case fra feltarbeidet.....	6
1 Innledning.....	8
1.1 Spørsmålsstilling.....	8
1.2 Forskningsoversikt.....	9
1.3 Oppbygning	10
2 Teori.....	11
2.1 Faglig vurdering av FGM.....	11
2.2 Diakoni.....	14
2.3 Internasjonal diakoni.....	16
2.4 Diapraxis	17
2.5 Tverrfaglig bruk av teorier.....	20
3. Metode	22
3.1 Valg av metode.....	22
3.2 Feltbesøk	25
4. Nærmere redegjørelse for temaet	27
4.1 Geografisk og kulturell kontekst	27
4.2 Mekane Yesuskirken (EECMY)	27
4.2.1 Mekane Yesuskirkens bistandsavdeling DASSC.....	28
4.3 FGM i lys av de etiopiske kirkers teologiske refleksjon.....	30
4.4 FGM og islam	30
4.5 Sideblikk til andre aktører	31
5 Presentasjon av FGM-prosjektet	34

5.1	Prosjektdokument og rammer	35
5.2	Begrunnelse for intervensjon	37
5.3	Mål og metode for FGM-prosjektet	38
5.4	Religion og FGM	41
5.5	Risikofaktorer	41
5.6	Endring av praksis i forhold til FGM som resultat av prosjektinnsats.....	42
5.6.1	Årsrapporter	42
5.6.2	Evalueringer.....	43
5.6.3	Intervju og observasjoner fra feltarbeidet	46
5.7	Endring av religiøse holdninger	47
5.7.1	Hva årsrapportene sier om endring av religiøse holdninger.....	47
5.7.2	Evalueringenenes fokus på religiøse ledere	48
5.7.3	De religiøse lederes egne opplevelser og tanker knyttet til FGM og prosjektet.....	49
6	Analyse.....	53
6.1	Bakgrunn for prosjektet	53
6.2	Prosjektets implisitte diakonale profil.....	54
6.3	Det skapte rom som diakonal metode	56
6.3.1	Rom for å se, i lys av teologisk refleksjon.....	57
6.3.2	Rom for å bedømme gjennom bevisstgjøring og kunnskap.....	58
6.3.3	Rom for handling	59
6.4	Diapraksis som etablering av det trygge rom.....	60
6.4.1	Er diapraksis en motsetning til misjon?.....	61
6.5	Styrker og svakheter.....	62
7	Konklusjon	66
	Akronymer og spesielle ordforklaringer.....	68
	Litteraturliste.....	69

Introduksjon til temaet gjennom et case fra feltarbeidet

En ung jente kommer forsiktig inn i rommet som fungerer som møterom for prosjektet. Vi kan kalle henne Amina. Hun sier hun er 18 år, men ser yngre ut. Av klærne og hodeplagget ser jeg hun er muslim. Hun kikker seg usikkert omkring til hun ser den kvinnelige prosjektrådgiveren som er ansvarlig i området, og det er lett å se de har et nært og varmt forhold. Hun hilser og smiler til oss andre og setter seg ned, så løfter hun en liten bylt ned fra ryggen. En liten baby blir tatt ut av tøystykket og hun legger han med stolthet til brystet mens hun kikker opp på oss og smiler. Hun er blitt spurt om å fortelle sin historie og hun begynner, først litt sjenert men med trygghet og fasthet i stemmen.

Jeg ble omskåret da jeg var 10 år og det er grusomt, grusomt, grusomt. Det var så vondt og forferdelig, og gjorde meg så redd. Vi var 20 jenter som ble omskåret samme dag og vi ble holdt innelåst og passet på for ikke å se noe, men vi hørte skrikene fra de andre. Jeg var den aller siste, og da var hun som gjorde det blitt så sliten og uforsiktig. Hun brukte samme barberbladet på oss alle. Jeg ble tvunget ned på en krakk. En dame holdt meg for øynene så jeg ikke kunne se, en annen holdt fast i armene, og en i beina så jeg ikke kunne bevege meg. Alt dette skjedde like utenfor døra og mange andre damer satt og så på meg. Jeg husker bare jeg skrek og skrek. Det gjorde så forferdelig vondt. Ingen hørte på meg og jeg trodde jeg skulle dø. Etterpå bandt de beina mine inntil hverandre for at det skulle gro sammen. Jeg ble syk og lå til sengs i over en måned. Jeg hadde feber og infeksjon, men det verste var smertene. Det var som hele underlivet brant, og det stakk som kniver når jeg skulle tisse. Jeg kunne ikke sitte på lenge etterpå. De ga meg tradisjonelle medisiner og etter to måneder ble det bedre. Men smertene kom og gikk hele tiden, spesielt når jeg skulle tisse. Både far og mor var døde da dette skjedde. De sier det var AIDS. Jeg bodde alene sammen med min søster og bror. Den andre broren min døde like før. Det var naboene som bestemte jeg skulle omskjæres.

Stemmen blir svakere og det er tydelig sårt å snakke om. Hun kikker opp på prosjektrådgiveren som legger handa hennes i sin. Så fortsetter hun igjen å fortelle.

Jeg fikk bare gå på skolen til ut 4. klasse. Vi hadde ikke penger til mat, så jeg måtte ut og arbeide. Da jeg ble 14 år gammel måtte jeg gifte meg med en mann som var 21. Naboene sa jeg måtte for det var eneste muligheten jeg hadde for å kunne klare meg. Jeg hadde ingen penger og nesten ikke mat. Jeg kjente han ikke og hadde aldri snakket med han, selv om jeg hadde sett han noen ganger i landsbyen her. Etter en stund ble jeg gravid, men da jeg skulle føde gikk det ikke. Da var jeg 16 år. Jeg lå i 3 dager og husker ikke så mye av det, men tilslutt tok de meg til sykehuset. Da var babyen død og jeg hadde revnet helt der nede. De sa det var fordi jeg var omskåret. Etterpå ble det ikke bra igjen. Jeg hadde ikke noen kontroll på urinen og ble redd for å være sammen med andre. Det luktet av meg og jeg turte ikke å gå ut eller være sammen med andre. Jeg skjemtes slik over det, og det var så flaut. Jeg var så redd for hva folk skulle tenke og hva de sa om meg. Mannen min slo meg, men jeg kunne ikke kjenne når jeg tisset. Endatil når han lå med meg rant det urin, og jeg ble så redd. Jeg hadde det ikke bra og

ble redd for alt og alle. Så hørte jeg om dette anti-FGM-prosjektet som hadde kommet her, og at de ville snakke med de som hadde problemer som meg. Etter en stund våget jeg å komme hit for å høre. Jeg lærte om FGM og at det er galt å gjøre det. Etter en stund våget jeg å fortelle om problemene mine til henne sier hun og smiler varmt til prosjektrådgiveren. Hun har snakket mye med meg, og hjalp meg slik jeg ble sendt til et sykehus. Der undersøkte de meg og sa det var fistel¹, men at de skulle operere meg slik at jeg ville bli bra. Men da var jeg gravid og de sa jeg måtte vente til etter fødselen. Jeg fødte for 2 uker siden, og det gikk så fort at jeg rakk ikke til sykehuset. Men det gikk bra likevel denne gangen. Om 3 måneder skal jeg tilbake til fistelsykehuset, og nå håper jeg de kan hjelpe meg slik at jeg blir frisk igjen.

Prosjektrådgiveren fortsetter med å fortelle at litt etter litt ble Amina en viktig støttespiller i prosjektet. Hun har deltatt på mange samlinger og opplæringskurs for de andre i landsbyen, der hun også har fortalt sin historie. Amina smiler og sier:

Nå er jeg ikke lenger redd for de andre, og jeg har ofte snakket til mange mennesker på en gang, både kvinner og menn. De hører på meg og mange hjelper meg også. Jeg er ikke så redd lenger, og alle tankene mine er ikke lenger vonde. Jeg har fått tilbake mer selvtillit og liker å være med i dette prosjektet. De er gode mennesker og veldig snille med meg.

Prosjektrådgiveren gir henne en klem og oppdager samtidig et blåmerke i tinningen på Amina, noe som har vært skjult av hodeplagget. Hun spør hva som har skjedd og Amina forteller det er mannen som har slått henne. Vi avslutter samtalen og reiser oss. Jeg takker henne for at hun ville dele sin historie. Amina ber meg fortelle om henne til alle som vil høre. ”Kanskje noen vil slutte med denne forferdelige tradisjonen som FGM er, om de hører hvor vondt jeg har fått det av det”. Hun løfter babyen forsiktig opp på ryggen og begir seg hjemover igjen til sitt liv, og en framtid ingen av oss enda kjenner.

¹ Fistel er ofte en indirekte og et sekundært resultat av infibulasjon som blir praktisert mye i Etiopia, og forårsaker kvinner alvorlige komplikasjoner ved fødsler. (Infibulasjon er i moderne bruk en praksis med kirurgisk lukking av labia major ved enten å sy dem sammen for delvis å lukke vagina, med bare et lite hull for at urin og menstruasjonsblod kan passere, eller at leggene blir bundet sammen første tiden for å muliggjøre at labia heler til en barriere.

<http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=15&ReportId=62469&Country=Yes>

1 Innledning

Gjennom mitt arbeid i Digni (tidligere Bistandsnemnda) har jeg bl.a. ansvar for prosjektporteføljen i Etiopia. Norsk Luthersk Misjonssamband (NLM) arbeider i Etiopia med Mekane Yesus kirken (EECMY) som lokal partner. Et av prosjektene arbeider utelukkende med å avskaffe kvinnelig kjønnslemlesting (FGM) innenfor et definert prosjektområde. Prosjektets formelle navn er: ”Prosjektnr: 10568. NLM-Sinana Dinsho FGM Elimination Project”, og all prosjektdokumentasjon er hentet fra Dignis prosjektarkiv. Videre i oppgaven vil jeg for enkelthetsskyld omtale det nevnte prosjektet som FGM-prosjektet.

FGM som er forkortelsen av ”Female genital mutilation” er internasjonalt brukt og er et kjent begrep for dette også innen ”bistandsspråket”. I oppgaven vil både kjønnslemlesting og FGM bli brukt litt avhengig av sammenheng.

Intervjuene i forbindelse med feltbesøket i Etiopia er med religiøse ledere, som i kraft av sin posisjon naturlig kan uttale seg om spørsmålene som intervjuguiden tar opp. Da det ikke er sensitiv informasjon, har jeg ut fra personvern ikke vurdert det som nødvendig å søke om godkjenning til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD). Andre informanter er ikke sitert på en måte som kan spores tilbake til vedkommende.

Prosjektet har fungert i 6 år med svært gode resultater. Metoden som er brukt har vært å bygge tillit hos de lokale religiøse ledere (muslimer og kristne). Imamer, ortodokse prester og andre kristne ledere har her sammen møtt sin befolkning, og begrunnet opphør av denne praksis ut fra at verken Koranen eller Bibelen omtaler eller påbyr denne praksis. Prosjektet har rapportert resultater og måloppnåelse, men i svært liten grad beskrevet metode og prosess. Hvordan har en klart å spille på lag med religiøse ledere fra andre religioner og kirkesamfunn og hvilke faktorer var utslagsgivende for at disse ble engasjert i prosjektets mål? Hvilken metode er det en her har brukt? Dette er spørsmål jeg ønsker å finne svar på gjennom oppgaven, og som jeg mener er viktige spørsmål som vil ha relevans også inn i andre prosjekt.

1.1 Spørsmålsstilling

I oppgaven vil jeg se på dette prosjektet som diapraksis i en diakonal sammenheng, og vurdere om denne metoden har noen fortrinn i endring av denne type tradisjonell praksis. Det

er lite forskning på denne form for diakonal praksis (diapraksis) i kirker i sør. Et delmål vil være å dokumentere denne form for diapraksis i Mekane Yesuskirken, for i størst mulig grad å kunne bruke deres erfaringer og historie som utgangspunkt for oppgaven. Dette vil også kreve en nærmere belysning av hvordan Mekane Yesuskirken selv har definert et slikt arbeidsområde i forhold til sin teologisk diakonale forankring.

Med bakgrunn i forholdene som er beskrevet over har jeg kommet fram til følgende spørsmålsstilling og tittel for oppgaven:

Diapraksis som diakonal metode i endring av skadelig tradisjonell praksis.

Med utgangspunkt i et av Mekane Yesuskirkens prosjekt i Etiopia for å forhindre kvinnelig kjønnslemlesting; hvordan utøves diapraksis og hvilke fortrinn gir den?

1.2 Forskningsoversikt

En rekke forskningsprosjekter er utført på tematikken FGM. Dette gjelder innenfor sosialantropologiske studier som beskriver kulturell praksis, medisinsk forskning med skadevirkninger som følge av FGM og ikke minst innenfor dokumentering av fysiske overgrep overfor jenter og kvinner (Berg et al. 2010; Shell-Duncan et al 2010; Unicef 2005). Resultatene av denne forskningen har vært med på å presse igjennom lovforbud mot denne praksis i en rekke land (Norad 2011:11) I de senere år har det også vært utført flere studier ut fra et bistandsfaglig perspektiv. Her vil jeg spesielt nevne en studie om Kirkens Nødhjelp og Save the Childrens felles innsats for å bekjempe FGM i Etiopia. (Lexow et al. 2008)

Også religiøse ledere er utfordret til å arbeide aktivt mot denne praksis. Det synes som det finnes lite skrevet om hvordan involvere religiøse ledere som aktive aktører i denne kampen, i hvert fall basert på forskning og utprøvd metodikk. En del er gjort for å utfordre religiøse ledere til å ta et oppgjør med denne praksis innenfor egne religiøse grupper, men så langt har jeg ikke funnet beskrevet dialog mellom ulike religiøse ledere som metode for opphør av denne praksis. Det jeg oppfatter som spesielt interessant i det nevnte prosjekt, er at kirken (prosjektet) gikk utover grensene for egen menighet for også å inkludere ortodokse kristne og muslimer. Den teologisk-diakonale refleksjon og praksis som ligger til grunn for dette forstår jeg som diapraksis, et begrep jeg vil komme nærmere inn på. Når det gjelder forskning på dette feltet om hva som skjer når trosbaserte organisasjoner utvikler sin egen praksis, gjøres det en god del, men lite systematisk. Diapraksis er et praksisbegrep som synes å være på vei inn som et relevant begrep for å beskrive denne type praksis (se kap. 2.4).

En del av forarbeidet til oppgaven var derfor å få en oversikt over hva som finnes om temaet.

1.3 Oppbygning

Oppgaven er bygd opp slik at i kapittel 2 gis en oversikt over den teori som er grunnlaget for oppgaven, med underkapittel på diakoni, internasjonal diakoni, diapraksis og faglig vurdering av FGM. I kapittel 3 følger metodekapitlet der jeg gjør rede for valg av metode, hvordan denne er brukt i studien, samt feltbesøk. Kapittel 4 gir en nærmere redegjørelse over kontekst. Her gir underkapitlene en oversikt over geografisk og kulturell kontekst med Mekane Yesuskirken og dens bistandsavdeling. Videre blir FGM her belyst av både kristnes og muslimers teologiske refleksjon med et sideblikk til andre aktører og samarbeidspartnere til EECMY. I kapittel 5 gis det en gjennomgang av prosjektet som er case for oppgaven, med gjennomgang av prosjektdokumentasjon, begrunnelsen for intervensjon, mål, metode, religion/FGM og prosjektets egen risikovurdering. Siste del av kapitlet gir en redegjørelse av resultatene av prosjektinnsatsen, med fokus på rapporter, evalueringer samt feltbesøket. I kapittel 6 kommer selve drøftingen der jeg gjennomgår funn i lys av teoriene som er valgt. Drøftingen og hovedfunnene i studien oppsummeres i konklusjonen i kapittel 7.

2 Teori

For å finne svar på og belyse spørsmålene i innledningen har jeg valgt å fokusere på noen teorier som gir hjelp til å forstå prosjektet som diakonalt tiltak. Prosjektet er fra før vurdert i forhold til bistandsfaglige kriterier, både i plandokument og evalueringer, noe som jeg vil komme nærmere tilbake til. I denne sammenheng ønsker jeg å hente inn flere faglige perspektiv i analysen av prosjektet fordi diapraksis er et eget tema. Prosjektet er som nevnt del av EECMYs diakonale arbeid, i samarbeid med NLM og støttet gjennom Digni/Norad. En relevant tilnærming da vil være å belyse prosjektet ut fra teorier knyttet til begrepet diakoni, og spesielt til forståelsen av internasjonal diakoni. Videre vil diapraksis og faglige teorier omkring FGM være relevante i belysningen av empirimaterialet i oppgaven. I boken ”Liberating Diakonia” viser Kjell Nordstokke hvordan teori om diakoni starter som kritisk refleksjon over praksis. For å kunne reflektere over praksis og være kritisk, er det behov for kriterier. Uten kriterier vil den kritiske diskursen bli vilkårlig og uten etterprøvbarehet. Tilnærmingen må være interdisiplinær ut fra praksisens kompleksitet for å kunne gi en teoretisk refleksjon over en spesifikk diakonal praksis (Nordstokke 2011:34). Denne oppgaven vil være et eksempel på dette, og grunngir mitt valg av teoritilfang. Flere sider kunne vært belyst og trukket inn, men på grunn av oppgavens omfang og tidsperspektiv, har jeg likevel valgt å begrense meg til faglig vurdering av FGM, diakoni, internasjonal diakoni og diapraksis.

2.1 Faglig vurdering av FGM

Av alle skadelige og voldelige handlinger utført mot kvinner, er FGM den praksis som gir mest langvarige skader, både helsemessig, psykologisk og sosialt. Globalt har rundt 140 millioner jenter og kvinner undergått og vært offer for denne praksis. 92 millioner av disse bor i Afrika, der 3 millioner jenter årlig står i fare for å bli omskåret. Praksisen er mest vanlig i vestlige, østlige, og nordøstlige deler av Afrika, og i noen land i Asia og Midtøsten. (WHO:2012). Det hevdes at en har funnet bevis for at denne praksis eksisterte i Egypt så langt tilbake som 2500 fKr. (Seblewongel et al 2009:8)

FGM kan klassifiseres på forskjellige måter alt etter hvilken del av de kvinnelige kjønnsorgan som er skåret vekk. Den mest brukte klassifiseringen av hovedgrupperingene er den WHO (WHO 2012) bruker:

- 1 Skjæring i eller fjerning av klitoris (klitoridektomi).
- 2 Fjerning av både ytre og indre kjønnslepper (labia major og labia minor) inkludert klitoris.
- 3 Fjerning av alle delene samt gjensynging med kun en liten åpning for urin og menstruasjonsutflod (Infibulasjon).
- 4 En samlebetegnelse for all annen skadelig praksis utført på det kvinnelige kjønnsorgan av ikke medisinske grunner.

I tillegg finnes andre former som er mindre radikale. De helsemessige komplikasjonene er mange, og FGM gir ingen helsegevinst på noen områder. Umiddelbare komplikasjoner kan inkludere sterke smerter, sjokk, blødning, stivkrampe eller sepsis (bakteriell infeksjon som har kommet over i blodet), urinretensjon, åpne sår i genitalregionen og skader på nærliggende genitalvev. Langsiktige konsekvenser kan omfatte tilbakevendende blære- og urinveisinfeksjon, cyster, ufruktbarhet, økt risiko for fødsel komplikasjoner og dødfødsel (Ibid). I tillegg kommer de psykiske og psykologiske reaksjonene.

I Etiopia ser vi at de forskjellige former for FGM er avhengig av både geografi og etnisk tilhørighet. Alder for gjennomføring varierer også fra svært små jenter til pubertetsalder. De viktigste forestillingene og begrunnelsene for FGM er:

- Middel til å styre kvinners ukontrollerbare seksuelle drifter
- Sikre underordning til sin mann
- Gi menn kontroll over kvinners personlighet, ”kvinner vil ellers bli uregjerlige”
- Adlyde kulturell praksis
- En jente vil ikke bli gift om hun er uomskåret
- En vil forbli vakker lenger
- Religiøst begrunnet. Om ikke en kvinne er omskåret, vil Gud ikke høre hennes bønner og det vil utløse Skaperens vrede.

(Seblewongel et al 2009 og EECMY 1).

I det beskrevne prosjektområdet ble det i 2004/2005 utført en baselinestudie der 95 % av respondentene bekreftet at de har vært utsatt for FGM, og at dette var en praksis de ville føre videre til sine døtre. (EECMY 1). I det aktuelle prosjektområdet ble begrunnelsen gitt gjennom tegn på kvinnelighet, renhet, status, ritual før en kunne gifte seg og tradisjon. En uomskåret kvinne ville kaste skam over sin mann og familie med en ukontrollerbar

seksualdrift, som ville være sterkere enn hos menn. Blant de kristne i alle kirkesamfunn ble det praktisert skjæring i eller fjerning av klitoris. Muslimene brukte både denne metoden og å skjære vekk både ytre og indre kjønnslepper. De ble fortalt at muslimer med mer utdanning foretrakk den første varianten med skjæring i eller fjerning av klitoris, da den var minst radikal. I prosjektområdet ble kvinnelig omskjæring utført fra 7 dager etter fødsel og i perioden frem til 7 års alderen hos de kristne, og fra 7 års alderen til gifteferdig alder hos muslimene. Både kristne og muslimer hadde en overbevisning om at dette var religiøst begrunnet og påbudt både i kristendom og islam (tilleggsopplysninger fra feltbesøket 2012).

Det foreligger lite forskning på hva som bidrar til å opprettholde kvinnelig omskjæring, og det er først i de senere år at det har blitt arbeidet mere systematisk for å vurdere denne skikken i lys av teoretiske modeller for adferdsendring. Statsviteren Gerry Mackie (Unicef 2009) tar utgangspunkt i at kvinnelig omskjæring er en sosial norm eller konvensjon. Med det som utgangspunkt blir det enklere å forstå praksisen og å finne strategier for å avskaffe den. Han sammenligner kvinnelig omskjæring med fotbinding i Kina. Der klarte en å få slutt på den praksisen langt raskere enn forventet, og hans hypotese er at de samme metodene kan bidra raskt til avvikling også av kjønnslemlesting. Slik praksis eller normer, er noe folk gjør fordi de en naturlig sammenligner seg med praktiserer det, og har gjort det over tid. Om ingen bryter praksisen, holder en fast på den, ellers risikerer en stigmatisering og sosial utstøting. I følge sosial konvensjonsteori er det sosiale presset for å opprettholde slik praksis sterk. Endring vil først skje om et visst antall personer lar være å omskjære sine døtre og demonstrere at alternativer er mulige. Om et tilstrekkelig antall familier bestemmer seg for å slutte med praksisen, oppnås et vippepunkt (tipping point). Når situasjonen er snudd, vil den samme sosiale dynamikken som opprinnelig opprettholdt praksisen, bidra til å opprettholde en ny praksis. Heretter blir det de som likevel fortsetter, som kan risikere stigmatisering og kritikk (Ibid).

Marit Berggrav i Norad (Norad 2011) viser til en komparativ studie i 2010 for å analysere hva som har vært de viktigste endringsfaktorene i prosjekter som har vært vellykkede i kampen mot FGM. Her trekkes følgende element fram som sentrale når det gjelder å avskaffe praksisen:

- Det må være en dialog som involverer religiøse og lokale ledere, kvinner, menn og ungdom over tid, i lokalsamfunnet

- Diskusjoner med utgangspunkt i grunnleggende rettigheter, og refleksjon over hvordan disse praktiseres i lokalsamfunnet, har gitt nye perspektiver.
- En må arbeide gjennom lokale partnere som kan lokalspråket og som har tillit i lokalbefolkningen. Tillit og respekt for lokal kontekst er avgjørende.
- Prosjekter som inkluderer tiltak som møter grunnleggende behov i lokalsamfunnet bidrar til å skape tillit.
- Uformelle opplæringsprogram har vært viktige.
- Beslutningen om å slutte må være kollektiv for å skape varig endring, og en felles offentlig erklæring styrker sannsynligheten for at beslutningen opprettholdes.
- Samarbeid med ulike lag av samfunnet innen helse, utdanning, lovgivning, politikere og andre opinionsskapere styrker effektiviteten.
- En må skape en kontekst som støtter opp om endring gjennom media, interaktiv radio, tradisjonelle kommunikasjonsformer, musikk, poesi og drama.
- Prosessen i lokalsamfunn må kombineres med påtrykk ovenfra.
- Samarbeid med myndighetene sentralt og lokalt er viktig. (Norad 2011:11)

WHO (WHO 2012) bekrefter at i de fleste land der praksisen forekommer, har utbredelsen av kjønnslemlestelse blitt redusert i de senere år. Dette skyldes store anstrengelser gjennom forskning, arbeid innenfor samfunn, og endringer i offentlig politikk. Forskning viser at hvis lokalsamfunnene der praksisen forekommer selv bestemmer seg for å forlate kjønnslemlestelse, kan praksisen bli eliminert svært raskt.

2.2 Diakoni

I Den norske kirke er diakoni i dag definert som kirkens omsorgstjeneste: *”Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet”* (Kirkerådet 2008:7). Troen på alle menneskers likeverd og skaperverkets integritet og egenverd hviler i troen på Gud som skaper. Gud skapte mennesket i sitt bilde og til mann og kvinne slik de sammen utgjør gudsbilledligheten (Stordalen 1994:63). Her ligger og en forståelse av hvordan kvinnen ble skapt i Guds bilde fra skapelsens morgen, uten behov for å måtte omskjæres. Fokuset på de fattige og de som faller utenfor som offer for urettferdige strukturer, er nært knyttet til Jesu liv og lære

(Mellomkirkelig råd 2009:12). Diakoni er et teologisk begrep som viser til kjernen i kirkens identitet og oppdrag, noe som i praksis gjør at diakoni er et kall til handling som svar på lidelse og urettferdighet, og som omsorg for hele skaperverket. (LVF 2010:8). Diakoni er evangeliet i handling, og ikke handling som konsekvens av eller følge av, evangelieforkynnelsen (konsekutiv) (Johannesen et al:47). Den kristne kirke er økumenisk og verdensomspennende. Det medfører at diakoni og diakonal praksis ikke kan begrenses geografisk, etnisk, sosialt eller religiøst. En kirke uten diakoni er derfor en svært amputeret kirke. En slik forståelse begrunner også hvorfor en organisasjon som NLM samarbeider med EECMY om deres diakonale arbeid.

En sentral side av det kristne menneskesyn er at vi er skapt i Guds bilde til å være medmennesker. Vi er avhengige av hverandre og av alt annet som lever. Vi er skapt til å tjene hverandre og å ha omsorg for hverandre. Det er et viktig aspekt at alle mennesker har del i det fellesmenneskelige. Kirkens identitet som fellesskap innebærer å være sendt til verden, et solidaritets- og omsorgsfellesskap. Dette fellesskapet kan aldri være seg selv nok men er et fellesskap i verden og for verden. De etiske og diakonale implikasjoner som ligger i denne forståelsen av kirken som fellesskap, er ikke en følge av dens identitet, men en del av denne identitet. Fellesskapet har en misjon – og det er en misjon i seg selv (Dietrich et al.2011:69). Om diakonien var begrenset til dem som tilhørte menigheten, ville konsekvensen være at menigheten forstått som Kristi legeme og diakoniens subjekt, også var dens objekt. Med andre ord at denne del av evangeliets formidling (diakonien) kun skulle gjelde de som allerede var del i dette fellesskapet.

Mennesker med ulike trosbakgrunn må spille en rolle på veien mot forvandling og bærekraft. Det må være rom for at en helhetstenkning omfatter hele historien og hele mennesket. Slik kan vi begrunne og forstå samarbeidet med alle grupperinger i samfunnet for å oppnå et felles beste, også som begrunnelse for samarbeid mellom kristne og muslimer, eller med andre av en helt annen trosoppfatning enn vår egen. En slik forståelse av diakoni har følger for både kirkeforståelse og for kirkens misjonsoppdrag, noe som jeg vil komme tilbake til under kap.4.2 om EECMY.

2.3 Internasjonal diakoni

Internasjonal diakoni er det begrep som betegner diakoniens dimensjon utover egne kirker og landegrenser. Begrepene internasjonal diakoni og økumenisk diakoni kan oppfattes som paralleller, der kirkelige aktører og kirkelig engasjement knyttes sammen på tvers av både landegrenser og andre grenser (Johannessen et. al 2009:69-85). Internasjonal diakoni er en virkeliggjøring av den sendelse til verden som kirken har fått fra Gud (Ibid:70). I ”Diakoni i kontekst, et bidrag fra LVFs forståelse av diakoni og diakonal praksis” (LVF 2010), gis en felles plattform for å forstå diakoni i lutherske kirkers identitet og praksis (ibid:8). Her sies det at ”diakoni er kall til handling som svar på menneskelig lidelse og urettferdighet, og som omsorg for skaperverket (Ibid: 8). Her påpekes det at diakoni bare kan leve opp til sitt kall og spille en aktiv rolle i forvandlingsprosesser som kan forme en bedre framtid, når den respekterer hvert enkelt menneskes unike gaver, menneskelig verdighet og daglige erfaring (Ibid:13). Det er klare paralleller mellom denne definisjonen eller forståelsen av diakoni og definisjonen som brukes i Den norske kirke (jf. 2.2), og som det senere vil vises til, er dette syn også i samsvar med forståelsen av diakoni i EECMY, en av medlemskrikene i LVF. (LWF 2009:23-29)

”Diakoni i kontekst” omtaler tre sentrale begrep eller dimensjoner som angir retningen for diakonalt arbeid. Forvandling, forsoning og myndiggjøring signaliserer hvordan diakonalt arbeid gjøres og hvilke verdier det styres av (ibid:43-47).

Forvandlende diakoni gir hjelp til å overvinne skiller som settes mellom ”oss” og ”dem”. Forvandling er en prosess mot å nå bestemte mål og medvirke til en ny situasjon der menneskelig verdighet blir mer respektert, og der fred og rettferdighet omfatter flere mennesker. I denne sammenheng betyr dette at alle involverte forvandles, noe som jeg vil komme nærmere tilbake til i analysekapittelet. Forvandling henger sammen med kultur, tro, sosial endring, fremskritt og utvikling.

Forsoningens diakoni er basert på budskapet om at Gud i Jesus Kristus har forsonet verden med seg selv. Diakonien vitner om dette budskap gjennom initiativ som søker å fremme fred og forsoning. Kirken er kalt til å ta del i denne forsoningstjenesten, både i å oppfordre mennesker til å forsone seg med Gud og med hverandre. Gjennom forsoningen med Gud og gjenopprettelsen av menneskers relasjon til Ham, skjer en forvandling og myndiggjøring til forsoningens tjeneste. Forsoning og rettferdighet er dypt sammenvevd, og forsoning fører folk

til et nytt sted og utrunder dem til å leve i fornyede relasjoner og med nytt ansvar. I FGM-prosjektets sammenheng finnes en risiko for at religionene kan stå imot hverandre, men forsoningens diakoni fører til samhandling.

Myndiggjøring som teologisk begrep viser til skapelsesforståelsen der alle mennesker er skapt i Guds bilde med evner og ferdigheter. En konsekvens av dette blir da å opprette diakonale tiltak som styrker folks verdighet og gir dem mulighet til å være handlende subjekter i både kirke og samfunn. Myndiggjøring innebærer et maktskifte og kommer særlig til uttrykk der det er en skjev maktfordeling. Diakonien bør stadig ta opp slike forhold, og oppgaven som brobyggere og meglere er uløselig knyttet til diakoniens egenart. En som går i mellom, kan ikke tie. Kommunikasjon er en grunnleggende del av all brobygging, og kan kreve situasjoner der kommunikasjonen må utfordre makt og gi stemme til de stemmeløse og lidende.

I min analyse av det omtalte prosjektet, ville jeg legge disse begrepene til grunn for å kunne vurdere i hvilken grad dette gjenspeiler god diakonal praksis eller ikke. EECMY har som visjon å tjene hele mennesket (Serving the whole person) (se kap.4.2). Den holistiske tjenestemodell er fundert på en bred forståelse av de menneskelige behov, ikke bare de åndelige, men også fysiske og sosiale behov som del av det å være menneske. I analysekapittelet vil jeg komme nærmere tilbake til sammenhengen mellom de tre begrepene som er omtalt ovenfor.

2.4 Diapraksis

I 1988 lanserte den danske teologen Lissi Rasmussen begrepet diapraksis knyttet til tverreligiøst samarbeid. Diapraksis betegner den interaksjon som skjer når mennesker med forskjellig tro arbeider sammen, med sikte på å bedre medmenneskers livskvalitet. Rasmussen hevder at ut fra hennes erfaringer i Afrika og Europa er dialog kun meningsfull når den er rotfestet i en felles praksis eller eksistens. Hun innførte derfor begrepet diapraksis for dialog som handling, slik at ”å gjøre” kommer før ”å vite.” Mens dialog betegner en relasjon der det å snakke sammen er det sentrale, betegner diapraksis en relasjon der handling og felles praksis er det essensielle. Ut fra en slik diapraksis kan en virkelig dialog oppstå (Rasmussen 1997:35)

Rasmussen peker videre på den helhetsorienterte og tverrfaglige metode og teori som aktuell i forhold til mye av den fragmentering som finner sted innenfor samfunnsvitenskapelig forskning, og behovet for å se samfunnet som en integrert helhet (Ibid:70). Diapraksis er helhetlig orientert og innebærer å dele erfaringer og aktiviteter med hverandre, og et felles sosialt og politisk engasjement (Ibid:35-36).

Prosjektet jeg ønsker å beskrive i denne oppgaven vil jeg analysere for å se om det passer inn under disse kriteriene, og med en betegnelse der:

mennesker fra ulike trostradisjoner møtes til felles handling i en solidaritet som engasjerer seg i å fremme rettferdighet, skape bedre livskvalitet og lindre menneskers nød (LVF 2010:89)

Vi ser at i denne betegnelsen av diapraksis, inkluderes begrepene forvandling, myndiggjøring og forsoning som konsekvens eller resultat. Det er denne forståelsen jeg har lagt til grunn for hvordan jeg bruker begrepet i denne oppgaven.

Det foreligger sparsomt med fagmateriale som omhandler denne teorien. Men siden begrepet ble introdusert for første gang, har det dukket opp i flere sammenhenger, og synes som et begrep som er på vei inn for å beskrive et slikt samarbeid. Et eksempel på bruken av begrepet i en sammenheng som ligner den jeg beskriver, er hentet fra Asia. I 2009 ble det avholdt et regionsmøte i Bangkok, Thailand i regi av LVF. Her ble også diapraksis tatt opp som tema i forbindelse med erfaringene fra arbeidet i Sørøst-Asia etter tsunamien i 2004. Etter tsunamien ble muslimer og kristne som tidligere var atskilt av religion, arbeidende side ved side for å hjelpe hverandre. De oppdaget medfølelse mellom mennesker bak religiøse stereotyper. De vennskap som ble resultat av dette gjensidige samarbeidet inspirerte senere LWF til seminaret "Dialog for livet" i Indonesia 2006 (LWF 2006). Diskusjonsgruppen under regionsmøtet på det nevnte møtet i Thailand, kom med en oppsummering som konkluderte med at diapraksis gir en plattform der tverreligiøse fellesskap kan løse felles problemområder som blant annet fattigdom, arbeidsledighet, korrupsjon, menneskehandel, HIV og aids, og vold i hjemmet. (<http://www.lutheranworld.org/lwf/index.php/lutherans-in-asia-encouraged-to-lead-in-diakonia-and-diapraxis.html>)

Fra norske forhold finnes også eksempler for hvordan begrepet brukes. Da Sturla J. Stålsett tiltrådte som generalsekretær i Kirkens bymisjon i 2006, holdt han et introduksjonsforedrag

om flerreligiøsitet i en globalisert verden, der han benyttet anledningen til å understreke kraften som ligger i alt nytt. Han påpekte her at det nye har muligheter og åpner rom, relasjoner og finner nye veier. Det som er nytt skaper frihet og kan til og med være i slekt med det hellige, fordi det inneholder noe godt som vi ikke alltid har kontroll over.

Diakoni er ikke lenger bare en nestekjærlig handling for folk som lider. Diakonien er også til for kirkens egen skyld. Vi trenger fellesskapet med dem som kalles ”annerledes” sa Stålsett. Deretter sier han at ”diapraksis” vil bli like viktig som ordet dialog. Med diapraksis menes en diakonal samhandling på tvers av religioner og livssynsgrenser. (Frogner 2006)

I oktober 2011 arrangerte Drammen kommune internasjonal uke. På et av møtene deltok Kjell Magne Bondevik, leder for Osloenteret for fred og menneskerettigheter. I sin tale inviterte han til diapraksis, å gjøre noe praktisk sammen for å skape felleskap og vennskap.

[\(http://www.drammen.kommune.no/no/Nyheter/2011/Vellykket-Internasjonal-uke-/\)](http://www.drammen.kommune.no/no/Nyheter/2011/Vellykket-Internasjonal-uke-/)

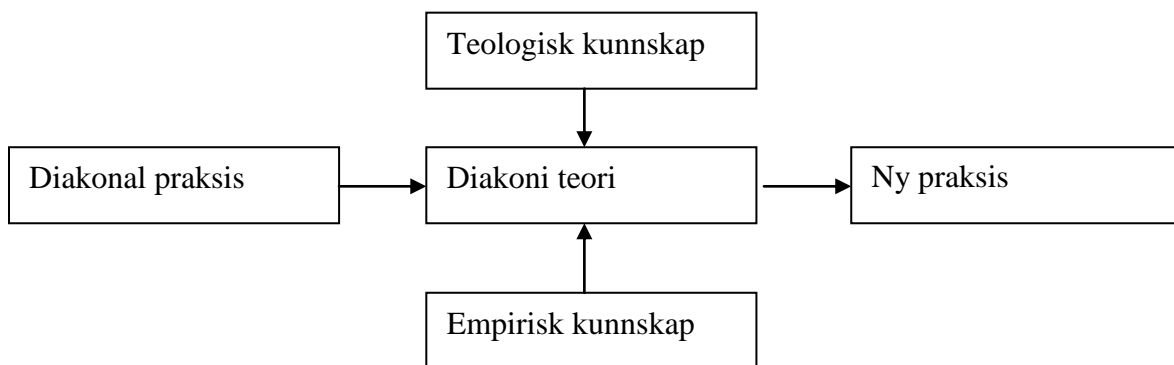
Disse eksemplene viser at praksis er et kreativt sted, og at religion er et potensial og ikke et problem. Området etterspør en større faglig refleksjon av praksis, noe jeg ønsker å belyse i denne oppgaven. For kristne har diapraksis sitt fundament i det kristne menneskesyn, at alle mennesker har del i Skaperens kall til å elske sin neste, og selv være en neste for den som er i nød. Fortellingen om den barmhjertige samaritan (Luk10) illustrerer dette. Lignelsens essens er å elske sin neste som seg selv. Nesten er her forstått som hvilken som helst person, uavhengig av tro. Samaritanen sto utenfor trosfellesskapet, og dette hjelper oss til å se omsorg og kjærlighetshandlinger som noe mer enn diakonalt arbeid innenfor egne sammenhenger. Slik sett relaterer diapraksis til EECMYs samarbeid med også muslimer for å gi kvinner bedre livsvilkår gjennom å avslutte praksisen med FGM. ”De andre” blir da ikke objekt for diakoni, men en ressurs i et felles tiltak. En slik forståelse betyr ikke religiøs nøytralitet eller å relativisere all religion til at ”enhver blir salig i sin tro”. Det viktige her er diakoniens grunnleggende respekt for den andres verdighet i kombinasjon med en forståelse av at Gud har utrustet alle mennesker med evnen til å gjøre gode gjerninger. En slik forståelse vil gjøre det mulig at kristne og muslimer kan arbeide side om side for å bekjempe praksisen knyttet til FGM. Her ligger også anerkjennelsen av andre menneskers tro som en positiv ressurs for å fremme gode livsvilkår og medmenneskelighet. I dette ligger en prosess der begge parter må endres - ikke bare den andre. Dette ble omtalt som forvandlende diakoni i forrige underkapittel. Spørsmålet da blir om fokuset utelukkende legges på å utrydde eller avskaffe negative handlinger eller holdninger, eller om det også ligger en positiv kraft i dette?

Medfører diapraksis andre endringer enn det som her går på opphør av FGM, og i tilfelle hvordan oppleves slike endringer av de impliserte, og gir de noen praktiske konsekvenser? Dette er også spørsmål jeg ønsker å finne svar på gjennom arbeidet med prosjektdokumentasjonen og ved feltbesøket.

2.5 Tverrfaglig bruk av teorier

Grønmo sier at en av fordelene med tverrfaglige studier er at kombinasjoner av perspektiver, kompetanse og innsikt fra ulike fag kan gi et mer samlet bilde av komplekse samfunnsforhold enn det som kan oppnås ved bidrag fra et enkelt fag (Grønmo 2004: 52).

Det omtalte FGM-prosjektet er tverrfaglig, og jeg ønsker derfor å knytte sammen teorier om FGM og diakoni. Gjennom disse tverrfaglige teoriene ønsker jeg å utvikle ny teori, fokusert på diapraksis hvor det er behov for teoridanning. Ifølge Nordstokke kjennetegnes diakonivitenskap ved at både teologi og andre fagområder sammen virker inn på diakoniens teorifelt. Jeg vil her ta med en modell som illustrerer dette:

(Nordstokke 2011:36)

Denne modellen ønsker jeg å bruke i oppgaven for å illustrere hvordan en etablert praksis gjennom å bli belyst med teori fører til ny praksis. Min epistemologiske (erkjennelsesteori) akse er da å knytte sammen de valgte teoriene om diakoni i lys av teologisk kunnskap med empirisk kunnskap om FGM, for å danne ny teori. Studiet tar utgangspunkt i det konkrete prosjektet og det empiriske materiell som ligger til grunn for prosjektet. Når denne praksis blir belyst av de omtalte teoriene og danner ny teori vil dette kunne føre til ny diakonal praksis.

Diakonipraksis kjennetegnes oftest av å være praksis utviklet over tid og gjennom erfaring i møte med menneskelige behov. Teoretisk refleksjon rundt praksisen blir ofte mangelfull grunnet en hektisk arbeidssituasjon, manglende ressurser, samt liten teoretisk kunnskap til å sette det inn i en slik sammenheng. Slik sett har mitt ønske vært at oppgaven skal kunne være et bidrag inn i dette, for å kunne dokumentere diakonal praksis fra sør inn i et teoretisk perspektiv.

3. Metode

I dette kapitlet vil jeg klargjøre de metodiske valg jeg har gjort, samt gi en refleksjon rundt disse. Denne typen forskning er en ny erfaring for meg, selv om feltet og problemstillingene ikke er ukjente (se kapittel 1). Min forhåndskunnskap til temaet og kontekst har både sterke sider og svakheter. Svakheten er at forhåndskunnskapen kan gjøre at jeg overser viktige perspektiv fordi jeg tar ting for selvnlysende sett i et prosjektfaglig perspektiv. Dette er noe jeg bevisst har forsøkt å ha i tankene ved å være åpen og oppmerksom for flere måter å forstå og tolke på. Styrken ved å ha kunnskap til feltet og konteksten, er at jeg raskere forstår ting og har forutsetninger for å kunne stille relevante spørsmål. Siden det dreier seg om en annen kontekst og land enn der jeg selv kommer fra, tror jeg kontaktnett og forhistorie også har vært med på å tilrettelegge feltbesøket på en enklere måte. Samtidig er faren til stede for å blande roller da kirken også kjenner meg som saksbehandler for deres prosjekt i Digni. Dette vil jeg problematisere nærmere under kapittel 3.2 om selve feltbesøket.

3.1 Valg av metode

Prosjekthistorien og erfaringene derfra er sentrale som basis for studiet. Det er i selve intervensjonen at det genuine ligger. Gjennom dokumentering og beskrivelse av intervensjonen, vil en kunne se den diakonifaglige praksis og teori som ligger til grunn. Min måte å tilnærme meg intervensjonen på er gjennom:

1. Tekstanalyse av planer, rapporter og evalueringer.
2. Feltbesøk for å møte de som har hatt en hovedrolle. (Både prosjektansatte, ansvarlige, religiøse ledere og brukere).

Prosjektdokumentene som ligger til grunn for tekstanalysen er dokumenter av en spesiell sjanger. De er alle laget ut fra spesifikke krav til form og innhold fra donor, noe som vil bli belyst nærmere senere i oppgaven. Svakheten i dette er at dokumentene ikke inneholder et fullstendig bilde, men elementer som er tilstrekkelige for donors krav til informasjon og planer. Styrken i denne dokumentasjon er at de i hovedsak er forfattet av de som arbeider i prosjektet og kjenner sin egen virkelighet best. Unntak fra dette er de eksterne evalueringsrapportene. Dokumentene er kvalitetssikret gjennom mange ledd, både på synode- og kirkenivå i Etiopia, samt i Norge av NLM som ansvarlig partnerorganisasjon overfor

Digni. Digni har en rammeavtale med Norad som FGM-prosjektet er del av. Alle disse leddene medfører at den informasjon som ligger til grunn for tekstanalysen er troverdige og ekte, selv om den på visse områder kan være noe begrenset i forhold til informasjon.

Gjennom min tilnærming til FGM-prosjektet, vil jeg beskrive den endring som har skjedd som antatt konsekvens av intervensjonen og trinnene i denne prosess/utvikling. For å kartlegge det jeg var ute etter brukte jeg kvalitativ metode, da jeg mener den egner seg best. Målet med oppgaven har ikke vært å ha mest mulig data for å generalisere, men gode data for å gå i dybden. Repstad sier at kvalitativ forskning kjennetegnes av fleksibiliteten med at etter hvert som nye data samles inn, avklares problemstillingen og en bygger opp en analyse (Repstad 2007:19). En slik fleksibilitet kjennetegner arbeidet med oppgaven, der ny kunnskap gjennom feltbesøket ble lagt til tekstanalysen for å få et bedre grunnlag og dypere forståelse. Repstad beskriver kvalitativ tekstanalyse eller dokumentanalyse som en metode, der enkelte tekster får status som kilder og data for selve undersøkelsen, på samme måte som intervjuer og feltundersøkelser (ibid:103). Sammen med planer, rapporter og evalueringer utgjør det kvalitative forskningsintervjuet kjernen i arbeidet. Ved å kombinere metoder eller datakilder, gir det et bredere datagrunnlag og sikrere basis for tolkning (ibid:29). Den kvalitative metode åpner mulighetene for å gå mer i dybden. Kvalitative intervju preges av fleksibilitet i forhold til at et svar kan lede til et oppfølgingsspørsmål uten å være låst til et spørreskjema, og selv om intervjuene handler om samme tema, blir de likevel forskjellige (ibid:19). Metoden legger også rammen for hvordan intervjuene utføres og behandles. Intervjuene blir da en levende samtale for å samle inn data gjennom intervjupersonens erfaringer og synspunkt.

Jeg har benyttet strukturerte dybdeintervju av et utvalg av sentrale religiøse ledere i prosjektområdet. I startfasen vurderte jeg å foreta en spørreundersøkelse av et utvalg av befolkningen. Jeg kom imidlertid fram til at det vanskelig lot seg å gjennomføre på bakgrunn av en rekke faktorer som kjønn, kultur, språk, utdanningsnivå hos informantene etc. Som et alternativ valgte jeg styrt gruppesamtale/intervju med noen befolkningsgrupper. Repstad påpeker at dette kan være fordelaktig i visse tilfeller, og at det kan være både effektivt og tidsbesparende. I tillegg kan det gi fyldigere informasjon da samtalen får en egendynamikk der den ene sier, blir fulgt opp av en annen og nyansert av en tredje osv (ibid:99).

Gruppeintervju/samtaler gjør det mulig å produsere konsentrerte mengder data om emnet en er interessert i. En annen fordel er også anledningen til å observere interaksjonen mellom

informanter underveis. Informanter er i denne sammenhengen alle de jeg møter og som gir synspunkter og opplysninger om temaet. Viktige spørsmål å få svar på her vil kunne være:

- Hva var grunnen til at folk ønsket å slutte med FGM?
- Hvordan ble de overbevist om å la denne praksis og tradisjon opphøre?
- Hvilken rolle har imamer og prester evt. hatt for dette?
- Hva betyr den religiøse dimensjonen for begrunnelse eller avskaffelse av FGM?
- Foreligger det ulikheter i tanker rundt dette for kvinner og menn, unge og eldre?
- Hva betyr det å samarbeide om dette på tvers av religiøse skillelinjer?

I dybdeintervjuene som utgjorde hovedkilden til informasjonen, ble det tatt utgangspunkt i følgende spørsmål:

- Hvordan ble kontakt opprettet med prosjektet?
- Tanker og reaksjoner rundt prosjektets mål ved første kontakt.
- Tanker og reaksjoner rundt det samme nå.
- Hvordan ble vedkommende engasjert i prosjektet?
- Hva var de viktigste faktorene til tilslutning?
- Hva betyr den religiøse dimensjonen for begrunnelse eller avskaffelse av FGM?
- Hvilken betydning hadde og har det at prosjektet er del av en kristen kirkes arbeid?
- Har prosjektet medført andre endringer enn avskaffelse av FGM?

I begynnelsen av prosjektets historie var det vanskelig å få tilgang til disse data, og tematikken så tabubelagt at spørsmål om praksis og holdninger til dette vanskelig kunne stilles. Praksis med FGM har vært svært utbredt i det aktuelle området, uten forskjeller innen de forskjellige religiøse grupper. Gjennom prosjektets levetid har det skjedd en stor endring. Jeg besøkte også prosjektet for to år siden. Befolkningen var da samlet til et fellesmøte på tvers av religiøs tilhørighet, og mange kvinner tok ordet for å fortelle sine personlige historier knyttet til dette. At både kristne og muslimske kvinner kunne stå opp foran sine religiøse ledere og snakke om et så tabubelagt tema, ville før prosjektoppstart vært utenkelig i henhold til det informantene selv fortalte under mitt feltbesøk i 2012. Det er rapportert om mange endringer gjennom prosjektdokumentasjon og evalueringer, og en ser her 4 nivå som utgangspunkt for bevis for endring:

1. Empiri gjennom skriftlig dokumentasjon i form av rapporter, evalueringer og feltbesøk.
2. Dokumenterbar praksis som hevder at FGM-praksisen har opphørt innenfor målområdet.
3. Kvinner kan hevde sine synspunkter offentlig,
4. Religiøse ledere har endret tankemønster.

I tillegg vil samtaler/dybdeintervju med prosjektansatte og kirkens bistandsavdeling (DAASC) være nødvendige for å kunne få opplysninger om erfaringer. Hva kunne / visste de da de begynte og hva har de lært i løpet av prosessen?

Intervjuenes hensikt er først og fremst å sjekke ut /bekrefte det som er skrevet i rapporter ellers, samt få mer utfyllende svar på det som ikke er beskrevet fra før. Prosjektdokumentet fra første periode (EECMY 1) viser til en baseline studie som bakgrunnsinformasjon. Denne inneholder lite informasjon om holdninger og relasjoner mellom de ulike religiøse gruppene før prosjektoppstart. En bredere forståelse for før og nå situasjonen vil derfor være nødvendig for analysen sammen med den skriftlige dokumentasjonen fra prosjektet.

3.2 Feltbesøk

Feltbesøk til området ble gjennomført i siste halvdel av februar 2012. Dette krevde en del forarbeid i form av planlegging av logistikk samt koordinering med de ansvarlige for prosjektet på alle nivå fra NLM i Norge til nøkkelpersoner i Etiopia, både lokalt og sentralt i kirken. Når det gjelder selve informasjonsinnhenting, var jeg avhengig av engelskspråklig tolk. I utgangspunktet var det planlagt en eksternt og nøytral person som ikke selv var fra stedet, med erfaring som tolk. Dette ble av forskjellige grunner ikke mulig å få til, og en av de prosjektansatte fungerte derfor som tolk der dette var nødvendig. Bruk av tolk har klare svakheter i hvordan informasjon kunne bli tolket og formidlet, samt bindinger og relasjoner til informantene. Samtidig ga det nok en mulighet for innpass og velvilje fra alle hold, da min tilstedeværelse slik ble legitimert og knyttet til prosjektet. Noen intervju/samtaler ble og gjennomført uten tolk, da noen av informantene snakket engelsk (ansatte i kirken, samt en lærer). Disse bekreftet også tidligere opplysninger og informasjon gitt gjennom tolk. I løpet av feltbesøket gjennomførte jeg intervju med 13 informanter (individuelle intervju), samt to gruppeintervju eller samtaler. Informantene ble inndelt i ulike grupper. Første gruppe bestod av tre muslimske ledere, tre ortodokse prester og en protestantisk pastor (alle godt voksne menn). Andre gruppe bestod av en tidligere utøver av FGM (kvinne), en ung jente som selv hadde vært utsatt for FGM, en lærer (kvinne), en anti-FGM-klubb (ungdomsgruppe, begge

kjønn) samt en større gruppe bestående av kvinner og menn av ulik alder. Alle informantene nevnt så langt bodde i målområdet og er del av målgruppen for prosjektet. Tredje gruppen bestod av prosjektleder, direktør for DASSC på synodenivå, og leder for DASSC på sentralt nivå (begge menn).

Jeg var forberedt på at min egen rolle som utenforstående og med en annen kulturell og geografisk bakgrunn, ville kunne skape barrierer for den informasjonen jeg ønsket å få tilgang til. Det var viktig for meg i forarbeidet å klargjøre min rolle i forhold til prosjektansatte og ansatte i kirken/synoden. En risiko var her å bli tillagt rollen som donor for prosjektet og evt. nye prosjekter fremover, og derfor et ønske om å presentere en virkelighet som kunne styrke denne muligheten. Jeg forsøkte derfor å ha et bevisst forhold til dette, i den grad det var mulig, samtidig som det var klart at min rolle som representant for donororganisasjonen (Digni) ikke ville være mulig å skille helt fra kontakten med kirke og prosjekt. Min vurdering er likevel at dette syntes å fungere godt da det ikke var snakk om en evaluering eller prosjektgjennomgang i tradisjonell forstand. Resultatene i forhold til prosjektmål er så entydige og positive at det skulle være liten grunn til frykt og usikkerhet fra kirke/prosjekt knyttet opp mot et feltarbeid.

Et annet aspekt er tidsfaktoren og de begrensninger som ligger i de to ukene jeg hadde til rådighet. Det er også viktig å presisere at jeg er ingen ekspert på lokal kultur, og oppgaven tar ikke noe mål av seg å skulle gi en grundig analyse av kultur. På tross av de begrensninger og utfordringer jeg her har skissert, mener jeg likevel å kunne presentere en del funn fra feltbesøket. Disse må sees i sammenheng med prosjektets øvrige skriftlige dokumentasjon og relevant litteratur. Jeg vil her også nevne at jeg brukte bevisst observasjon av interaksjonen mellom prosjektansatte og målgruppe, samt interaksjonen mellom personer i målgruppen der dette var mulig som for eksempel i gruppesamtalene. I tillegg skrev jeg feltdagbok med nedtegning av inntrykk og daglig oppsummering av opphold og hendelser. Feltdagboken inneholder mange spørsmål i begynnelsen av oppholdet, men gir en stadig bedre følelse av at rapporter stemmer med virkeligheten, ut fra det jeg kan observere og høre.

4. Nærmere redegjørelse for temaet

4.1 Geografisk og kulturell kontekst

Det beskrevne prosjektområdet ligger i Oromiaregionen i Sinana distrikt i Bale.

Prosjektkontoret ligger i distriktssenteret Robe, og ligger 430 km fra Addis Ababa. Distriktet er igjen inndelt i 20 "kebeles" som er minste geografiske og administrative enhet. Prosjektet arbeider, eller har arbeidet, i totalt seks "kebeles". Infrastruktur er lite utbygd i området som er et tradisjonelt jordbruksområde. Innen prosjektområdet finnes en befolkning på ca 80000 innbyggere. (EECMY 6) Befolkningen tilhører hovedsakelig Arsi Oromofolket som er den største folkegruppen, og deretter fulgt av Amhara og andre. Islam er den dominerende religionen i distriktet, men med et stort innslag av ortodokse og diverse andre kristne kirkesamfunn. Den muslimske og kristne befolkningene tilhører lokalt hovedsakelig samme kultur og samfunn. Etiopia har som flere andre afrikanske land en lang tradisjon for sameksistens mellom kristne og muslimer. Sammensetningen av religionstilhørighet i det beskrevne prosjektområdet varierer fra "kebele" til "kebele", og i noen er også den ortodokse kirke den største. Etiopias kristne historie og arv er spesiell, og jeg har derfor valgt å ta med en svært kortfattet oversikt for å vise at kristendommen ikke er ny i landet. Den etiopisk-ortodokse kirke hevder å ha sin opprinnelse i evangelisten Filipps dåp av en etiopisk tjenestemann rundt 50 e.Kr. (Ap.gj. 8.27 ff). Allerede før denne tid hadde Etiopia regelmessig kontakt med Middelhavslandene. Kongene anså seg for å nedstamme fra Menelik, sønn av kong Salomo av Israel og dronning Makeba av Aksum og Saba, og befolkningen praktiserte den jødiske tro. Kristendommen ble etablert som statsreligion først på 300-tallet. På landsbasis regner en med at ca halvparten av befolkningen tilhører den ortodokse kirke (http://no.wikipedia.org/wiki/Den_etiopisk-ortodokse_kirke). Når det gjelder islam tilhører de fleste muslimene i landet sunniretningen, og innenfor prosjektområdet gjelder dette for hele den muslimske befolkningen i følge informasjon gitt av de muslimske lederne i området (Intervju under feltbesøket 2012).

4.2 Mekane Yesuskirken (EECMY)

EECMY ble grunnlagt som nasjonalt kirkesamfunn i 1959 og er et resultat av misjonsarbeid utgått fra lutherske kirker fra Europa og den presbyterianske kirke i USA. Kirken har vært kjennetegnet av sin vektlegging av den holistiske tjeneste som kirke, med visjonen om å tjene

hele mennesket (Serving the whole person), (<http://www.eecmy.org/>). Den holistiske tjenestemodell er fundert på en bred forståelse av de menneskelige behov, ikke bare de åndelige, men også fysiske og sosiale behov som del av det å være menneske. Kirken har over 5 millioner medlemmer, og er også medlem av Det Lutherske Verdensforbund, der den er en av de største medlemskirkene. Kirken har en stor avdeling for sitt diakonale arbeid (DASSC), og kjennetegnes av høy faglig profesjonalitet og erfaring. Kirkestrukturen er bygget opp av synoder, både det evangeliske og diakonale arbeid. Den holistiske tjenestemodell er også utgangspunktet for det diakonale arbeid som en integrert del av kirkens oppdrag og kall. EECMY har en sterk diakonal identitet i tråd med den diakoniforståelse en finner innenfor Det Lutherske Verdensforbund. EECMY samarbeider også med en rekke partnere om det diakonale bistandsarbeidet.

Misjonsbefalingen om å formidle evangeliet om frelse til verden, og diakonien som evangeliet i handling er begge aspekt og del av kirkens ansvar og kall. Det er ut fra en slik selvforståelse en må se EECMYs engasjement for å bekjempe FGM også blant sine muslimske landsmenn. Med utgangspunkt i kirkens holistiske forståelse av det å være kirke, ble en egen avdeling opprettet under navnet DASSC (Development and Social Services Comission). På grunn av legale forhold og krav fra myndighetene har kirken måttet skille DASSC fra kirken som en selvstendig legal enhet. Dette for å kunne drive med bistandsarbeid og motta penger til prosjektstøtte fra utlandet. Samtidig har det vært en nødvendighet også for å konkurrere om internasjonale bistandsmidler i navn av en selvstendig profesjonell bestandsaktør. EECMY har som vedtatt plan å klargjøre sin diakoniforståelse og tjeneste i kirken og i forhold til DASSC. (<http://www.eecmy.org/?home=dm&page=dm-prospect>)

4.2.1 Mekane Yesuskirkens bistandsavdeling DASSC

Selv om DASSC juridisk sett er adskilt fra kirken, presiserer den i alle dokumenter at den også er del av EECMY. DASSC er organisert på samme måte som kirken med en synodestruktur og DASSC-avdeling med en direktør som leder i hver synode. Hver synode driver sitt diakonale arbeid uavhengig av de resterende synoder, men innenfor en felles ramme på overordnet nivå, ”Central DASSC”. I tillegg finnes det en form for koordinering på regionalt nivå, der flere synoder samarbeider innenfor geografiske områder. I sin årsrapport for 2010 rapporterer DASSC om 259 prosjekt med et nedslagsfelt på 10 millioner mennesker. Budsjettet for 2010 tilsvarte ca 80 millioner kr. etter dagens veksling. Totalt har DASSC over 30 partnere. Fokusområdene for arbeidet er undervisning, helse og

landsbygdetutvikling.

(<http://www.eecmy.org/?home=fm&page=!news&newscategory=/&pagenr=1&article=79>)

EECMY/DASSC koordinerer arbeidet med sine partnere, og årlig samles disse til et felles partnernemøte. Dette møtet bærer mer preg av generell informasjon fra kirken til sine partnere enn erfaringsutveksling. En kompliserende faktor for arbeidet er også at alle partnere har sine egne kriterier for støtte, og forskjellige skjema for søknader, rapporter etc. (Kilde Osvald Hindenes, tidligere feltleder NLM - Etiopia)

For å forstå prosjektet inn i kirkens ekklesiologi, er dette klart formulert og begrunnet i DASSCs formulerte visjon:

EECMY/DASSC ønsker å se et samfunn som blir forløst gjennom Jesu Kristi gode verk: et samfunn som er forsonet med Gud og sine naboer, og der alle dets åndelige, fysiske, sosiale og kulturelle behov blir møtt, og hvor alle folk lever i harmoni, solidaritet, likhet, rettferdighet og fred. Slik ønsker EECMY-DASSC å se et forsonet, rettferdig og fremgangsrikt samfunn. (EECMY 17-18).

Fra kjerneverdiene har jeg valgt å ta med to punkter:

Fremme fredelig sameksistens og samhandling for utvikling og sosial fremgang av lokalsamfunn, grupper og religiøse virksomheter.

Ivareta menneskers gudgitte frihet til å leve i fred, harmoni og fremgang uten begrensninger eller krenkelser av enkeltpersoner, grupper og / eller stat. (Ibid)

Da henvisninger til den teologiske forankring eller diakoniforståelse er lite vektlagt i den skriftlige prosjektdokumentasjonen, har jeg benyttet feltbesøket til samtaler og intervju også om dette temaet, med DASSC-ledelsen på både synode- og sentralt nivå. Her fikk jeg vite at myndighetene i Etiopia krever at utviklingsarbeid skal være separat fra kirkens øvrige arbeid, både teknisk og legalt. Dette er bakgrunnen for at bistandsavdelingen (DASSC) er adskilt fra kirken. Myndighetene vil ikke ha en blanding av religiøs utøvelse og bistand. Donorer fra Vesten sier det samme. Synodedirektøren i DASSC sier det slik:

Vi kjemper ofte om bistandsmidler med andre NGOer, og må også være bistandsfaglig konkurransedyktige. Dette er en utfordring for DASSC. DASSC er del av kirken, og det er vanskelig å samtidig skulle være "cut off" fra kirken. Men det er en ytre ramme vi må forholde oss til, selv om vi ikke selv har valgt den. Vi diskuterer stadig hvordan vi kan koble arbeidet sammen med kirken på en bedre måte, spesielt med tanke på prosjektavslutning. (Intervju, feltbesøk 2012)

4.3 FGM i lys av de etiopiske kirkers teologiske refleksjon

EECMY er del av et nettverk av de evangeliske kirkene i Etiopia (ECFE). Her er 99,6 % av de evangeliske kirkene i landet representert, som igjen representerer ca 13 millioner medlemmer. FGM har vært et tabuområde som kirken tidligere ikke snakket om. FGM ble ansett som del av ens kulturelle identitet og ikke som del av ens religiøse tilhørighet. Fokuset på FGM har vært økende de senere år og ECFE satte i 2009 ned et utvalg av en gruppe etiopiske teologer til å utarbeide en teologisk refleksjon over temaet (Seblewongel et al 2009). Dokumentet tar et kraftig oppgjør med denne praksis som synd og i motsetning til Guds vilje, da den forhindrer menneskets utfoldelse og liv slik det ble gitt gjennom skapelsen. Her henvises det til 1 Mos 1,31 *"Gud så på alt det han hadde gjort, og se, det var svært godt!"*. Sal 139.14 *"Jeg takker deg for at jeg er så underfullt laget. Underfulle er dine verk, det vet jeg godt."* Dokumentet argumenterer med at å skulle forsøke å korrigere eller rette på det underfulle skaperverket Gud har skapt er som å motsi Gud. Det ville innebære å si at mennesket, både mann og kvinne ikke var perfekte skapninger i Guds bilde. Likeledes ville det være å ikke godta det som sies om Gud i 5 Mos 32.4 *"Klippen, fullkommen er hans verk, for hans veier er alltid de rette. En trofast Gud, uten svik, rettferdig og rettskaffen er han."* I lys av dette slår dokumentet fast at FGM er å krenke Guds skaperverk og ikke være lydige mot Guds ord. (Seblewongel et al 2009:17)

Den ortodokse kirke kom i oktober 2011 med en tilsvarende redegjørelse. Her slås det fast at FGM blir fordømt som en motsetning til kirkens religiøse prinsipp, og at praksisen er en svekkelse av den kvinnelige kropp slik den er skapt av Gud. Kirken vil kjempe aktivt mot denne praksis også ut fra et rettighetsperspektiv. Kirkens Nødhjelp har her vært en aktiv partner for å bidra til dette, både innen ECFE og den ortodokse kirke.

[\(http://www.kirkensnodhjelp.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/etiopia-gjennombrudd-i-arbeid-mot-kjonnbasert-vold/\)](http://www.kirkensnodhjelp.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/etiopia-gjennombrudd-i-arbeid-mot-kjonnbasert-vold/) I følge samtale under feltbesøket med direktøren for DASSC, er

kontakten med de forskjellige kirkesamfunnene blitt adskillig bedre de senere år. Jeg har ingen opplysninger om evt. erfaringsutveksling og samarbeid mellom ECFE og den ortodokse kirke i forbindelse med deres teologiske refleksjon over FGM.

4.4 FGM og islam

Det står heller ingenting om omskjæring av jenter i Koranen. Kontroversen rundt FGM i mange muslimske samfunn er knyttet til forståelsen av en "hadith" (fortellinger eller

tradisjon) der profeten Muhammed skal ha sagt til en kvinne som praktiserte omskjæring i Medina ”om du må skjære, vær forsiktig og skjær svært lite”(Norwegian Church Aid 2004:18). Dette er ofte tolket som begrunnelse og forklaring for den såkalte sunnapraksisen relatert til FGM type 1 og 2 (jfr. kap. 2.1) (etablert skikk, forstått som evig og uforanderlig). ”Hadiths” er likevel underlagt Koranens budskap, eller andre ”hadiths” som kan vektlegges sterkere. Noen lærde hevder også at det siterte utsagnet må tolkes som ”vær barmhjertig og skånsom, ikke utfør noen skjæring for å skade henne”. Videre hersker det tvil om utsagnets autenticitet som ”hadith”. Dr. Amna R. Hassan, sudansk sosiolog og FGM-ekspert, studerte i sitt doktorgradsarbeid tolkningen av Koranen og ”hadiths” relatert til FGM. Hun kontaktet lærde i Saudi-Arabia, Syria og Jordan, og alle konklusjoner var at FGM ikke er foreskrevet. Det ble pekt på den generelle regel at en ikke skal påføre kroppen skade, men være skånsom. Hassans argument mot FGM er også at om Profeten Mohammed hadde ment at denne praksisen skulle utføres, ville det kommet så klart frem at de lærde ikke ville vært i tvil eller vært uenige (Ibid:18). Denne usikkerhet i tolkning har derfor ført til forskjellig praksis og holdning til FGM innenfor islam, med store variasjoner fra land til land avhengig av kulturell kontekst. De muslimske lærde som klarest argumenterer mot FGM hevder også at FGM er et hån mot Allah, og at det han skapte ikke trenger noen form for justering eller forbedring. På samme måte som vi har sett de kristne argumenterer mot FGM ved bruk av bibelvers, gjør mange muslimer det samme ved hjelp av Koranen. (Koranen 2000) Sure 32:6-7 *”Slik er Han, som kjenner det skjulte og det åpenbare, den Mektige, den Nåderike, som har gjort vel alt Han har skapt. I begynnelsen skapte Han mennesket av leire.”* I sure 40:64 kan vi lese *”Gud er det, som har gjort jorden til et fast bosted for dere, og himmelen til et overbygg. Og han formet dere, og formet dere vel, og gav dere gode ting til underhold. Dette er Gud, deres Herre. Velsignelsesrik er Gud, all verdens Herre! Sure 3:191 ”... Herre Du har ikke skapt dette for intet!...”*

4.5 Sideblikk til andre aktører

I oppgaven er KN og LVF nevnt flere ganger som to andre trosbaserte organisasjoner som prosjektet har hatt kontakt med. Begge disse organisasjonene er partnere til EECMY/DASSC i andre prosjekter. Rapporter og planer omtalt i kapittel 5 viser at det har vært kontakt direkte mellom prosjektet og disse organisasjonene med læring og erfaringsutveksling som formål. Dette studiet er ikke en komparativ studie mellom ulike organisasjoner og prosjekter, da jeg først og fremst har fokusert på metode og diakonal praksis i det omtalte prosjektet. Jeg vil

derfor ikke bruke rapporter fra disse prosjektene, men hente inn relevant informasjon når det er hensiktsmessig. At begge de omtalte organisasjonene rapporterer på god måloppnåelse i forhold til sitt arbeid med samme problematikk, er noe som er med å styrke troverdigheten også til dette prosjektets resultatoppnåelse. KN rapporterer også om oppløftende resultat av denne innsatsen der det sies at det finnes dokumentert at familier og hele lokalsamfunn forlater denne tradisjonen og praksisen med FGM. Som det vil komme nærmere frem i oppgaven senere, har KN satset mye på å involvere religiøse ledere også på nasjonalt nivå.

KN i samarbeid med sine partnere, bruker hovedsakelig tre strategier i arbeidet mot kvinnelig kjønnslemlesting (KN 2009:11-12):

- Bevisstgjøring og påvirkningsarbeid.
- Befolkningsmobilisering og kampanjer. Kunnskap og bevissthetsnivå om kvinners rettigheter er lav og brudd på disse er mange. Mobilisering av befolkningen og kampanjer har betydelig innflytelse på holdningsendring og praksis, for stans av krenkelser av disse rettighetene.
- Organisering og styrking av kvinnegrupper.

I denne type arbeid sier KNs rapport at Community Conversation(CC) (se også kap.5.1), er anerkjent og anvendt som det viktigste verktøy for atferdsendring knyttet til denne type praksis. Involvering av innflytelsesrike religiøse ledere påpekes å være viktig, og begrunnes ut fra troen på at kvinnelig kjønnslemlestelse er religiøst begrunnet. Religiøse ledere er derfor en viktig målgruppe for holdningsendring siden de har nær kontakt med og tillit i samfunnet (KN 2009:85-86). I årsrapporten for 2010 rapporterer LWF fra Etiopia at et stort gjennombrudd fant sted i samme provins som caset i oppgaven er hentet fra, da 88 innflytelsesrike religiøse ledere fra regionen signerte en underskriftskampanje for å få en slutt på den umenneskelige praksisen med kjønnslemlestelse. Sluttproduktet er sammenlignet med et juridisk dokument som forener befolkningen i målområdet i en samlet innsats for å få slutt på lidelsene til unge jenter og kvinner, og for å stanse denne alvorlige krenkelse av menneskerettighetene.(LWF, Global Report 2010:99)

LWFs prosjektsatsning i Etiopia har hovedsakelig vært gjennom integrerte landsbygdutviklingsprosjekter. På grunn av ny lovgivning i Etiopia, vedtatt i 2009, har internasjonale frivillige organisasjoner ikke lov til å arbeide gjennom en rettighetsbasert tilnærming, eller være talsmenn for menneskerettigheter. Men gjennom COLTA (Community

Organization and Leadership Training for Action approach) myndiggjør (empower) LWF folk til å ta kontroll over egne liv, anerkjenne sine rettigheter og utvikle sine egne lokalsamfunn. COLTA metoden tar sikte på å få kvinner til å føle seg bemyndiget (empowered) til å heve stemmen, og til å dele ideer og tanker på møter og i sammenhenger der beslutninger tas. COLTA metoden legger vekt på at både kvinner og menn deltar i diskusjoner om kvinners rettigheter. Videre at samfunnsledere, menn og religiøse ledere begynner å respektere kvinner og jenter på en ny måte. KN rapporterer at kvinner fra alle målområdene opplever en fundamentalt endret holdning til kvinnelig kjønnslemlestelse og annen skadelig tradisjonell praksis. (LWF, Global Report 2010:99)

Selv om det her er snakk om noe forskjellige metoder hos de ulike organisasjonene, er de likevel basert på samme tenkning og forståelse. Alle understreker betydningen av de religiøse lederne som viktige aktører i kampen mot kvinnelig kjønnslemlesting. Også Norad (Norad 2011:9) påpeker betydningen av å involvere anerkjente og respekterte religiøse ledere i denne type arbeid. Prosjektet som er utgangspunktet for oppgaven skiller seg likevel ut med sin helt spesifikke metode for å nå disse religiøse lederne, for å få klargjort det religiøse aspektet før befolkningen ellers blir engasjert. Her synes det å råde en klar overbevisning om at bare en religiøs tilnærming kan sette en stopper for en religiøs misforståelse. Begrepet diapraksis for å beskrive denne type arbeid har jeg derimot ikke funnet i noen av de tre organisasjonenes beskrivelse av sitt arbeid i Etiopia. Dette viser at begrepet fortsatt er nytt og verdt å lansere og utvikle videre for å beskrive denne type arbeid.

5 Presentasjon av FGM-prosjektet

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på den skriftlige dokumentasjonen som ligger til grunn for prosjektet, og som er utgangspunkt for oppgaven. Prosjektets formelle navn og nummer er ”10568. NLM-Sinana Dinsho FGM Elimination Project”, slik det er registrert i Dignis arkivsystem. Alle dokumenter er skrevet på engelsk, og oversettelsene til norsk er min egen. Noen uttrykk og begrep er beholdt på engelsk der det er kjente og brukte betegnelser. Prosjektdokumentasjonen inneholder prosjektdokument for begge periodene (2006-2009 og 2010-2012). I tillegg foreligger årsplan og rapport for hvert år. En midtevaluering ble gjennomført i begynnelsen av 2009, og en sluttevaluering av første periode i 2010. Prosjektdokument og planer ble godkjent i Digni, ut fra bistandsfaglige kriterier i henhold til egne kriterier og kvalitetssikringssystem (prosjektarkiv Digni). Årsrapportene og evalueringer er også i henhold til de krav Digni setter for prosjektstøtte. De forskjellige dokumentene er listet opp under litteraturlisten til slutt i oppgaven. Saksgangen som følges er at prosjektdokument, planer og rapporter skrives i Etiopia av prosjektets ansvarlige. Deretter blir de gjennomgått av NLM-Etiopia før oversendelse til NLM-Norge. NLM-Norge vurderer så søknad ut fra egne kriterier og krav til støtte, og oversender så endelig søknad til Digni. For å motta prosjektstøtte fra Digni/Norad er det krav om minst 10 % egenandel fra norsk organisasjon. Endelig saksbehandling foregår i Digni innenfor den rammeavtale Digni har med Norad. Når søknaden er saksbehandlet i Digni, rapporteres det kun videre til Norad på overordnet nivå på tematiske områder som helse, undervisning, rettigheter etc. for hele prosjektporteføljen som inngår i rammeavtalen til Digni. Det samme gjelder for årsrapporter. Årlig søknadsskjema er på en egen mal utformet i Digni, og gir svar på en del forhold ut fra behov for informasjon fra donors side. Dette medfører at annen relevant informasjon ikke alltid kommer med, da spørsmålene er konsentrert om den rent bistandsfaglige delen av prosjektinnsatsen.

Mitt fokus er de mål og metoder som er beskrevet med vektlegging på mobilisering av religiøse ledere i prosessen. Hva sies her om hvorfor og hvordan slike ledere har en rolle? Dette kapitlet vil derfor ikke gi en fullstendig gjennomgang av hele dokumentasjonen, men kun trekke ut det som er relevant i forhold til temaet her. Jeg har valgt å ta med mer enn det som kanskje ville vært nødvendig, men har ønsket at prosjektet i størst mulig grad også skal få dele sine erfaringer og fortelle sin historie. En del tilleggsopplysninger ble samlet inn under feltbesøket, og disse supplerer den øvrige informasjonen. Der informasjonen kommer fra intervju er dette synliggjort i teksten. Etter en gjennomgang av prosjektdokument og planer

vil siste del av kapitlet beskrive de resultat eller endringer som en kan si er konsekvens av prosjektets innsats. Det empiriske materiell som er utgangspunktet her er årsrapporter fra prosjektet, evalueringer, intervju og observasjon under feltbesøket.

5.1 Prosjektdokument og rammer

Det første prosjektdokumentet 2006-2009 (EECMY 1) gir en grundig redegjørelse for bakgrunnen med utgangspunkt i en forundersøkelse/baseline studie som ble utført i 2004/2005 av EECMY og NLM. Denne er det også referert til tidligere i oppgaven som del av bakgrunnsstoffet og konteksten. Arbeidet startet opp i to pilotområder eller ”kebeles”. Med bakgrunn i resultatene fra første prosjektperiode og evalueringer, ble en ny periode godkjent for 2010-2012 (EECMY 2). Prosjektstøtten gjennom Digni er del av Dignis rammeavtale med Norad. Det nye prosjektet 2010-2012 (ibid) er en fortsettelse av det gamle, med utvidelse til fire nye områder (”kebeles”) som geografisk grenser til det forrige prosjektområdet. Det nye prosjektdokumentet avviker ikke mye fra det første, men er en spissing av metode, mål og innsats i tråd med erfaringer og anbefalinger fra evalueringen.

Jeg vil ikke gå mye i detalj fra prosjektdokumentene da det ikke tilføyer mye nytt i forhold til de opplysninger jeg her er interessert i, men jeg vil nevne noen forhold som utfyller forståelsen i forhold til tematikken jeg ønsker å kartlegge. Prosjektdokumentet (ibid) forteller at flere av de religiøse lederne fra det gamle prosjektområdet ble brukt som ressurspersoner inn i det nye området. Nye religiøse ledere fikk opplæring første året (2010) og ville fungere som tilsvarende ressurser for resten av prosjektperioden. Dette begrunnes ut fra erfaringene så langt, og at når de religiøse lederne har engasjert seg i bekjempelsen av FGM, så spiller de en nøkkelrolle i arbeidet som veiledere for den offentlige opinion. En ser også en klarere formulering i tråd med metode for ”Community Conversation” (CC,²) og ”Training of Trainers” (ToT³). Gender perspektivet er også klarere omtalt med spesifikke tiltak for å nå både kvinner og menn, jenter og gutter. Transport og opplegg for besøksutveksling mellom

²**Community Conversation (CC)** som metode ble startet i Etiopia i 2002 av National HIV / AIDS Prevention and Control Office (NHAPCO) med UNDP finansiell bistand rettet mot HIV-forebygging. Den opprinnelige modellen omfatter atten diskusjonssamtaler med 50-70 deltakere som forplikter til å følge syklusen, som er gjennomført over ett år (http://www.kit.nl/net/KIT_Publicaties_output/ShowFile2.aspx?e=1452)

³**ToT** metode for ”Peer education” eller likemannsundervisning. Forskning tyder på at folk lettere hører og tilpasser meldinger, med resultat av å endre holdninger og atferd, hvis de mener den som gir budskapet er lik dem selv og kjenner de samme press og bekymringer. Metoden er mye brukt innen bistandsarbeid. (http://en.wikipedia.org/wiki/Peer_education)

gammelt og nytt prosjektområde er satt i system, også til andre prosjekt som arbeider med samme tematikk. Deltakende metode forklares mer utfyllende, og det vises til at lokalbefolkningen har den beste kunnskap og forutsetninger for å arbeide med tematikken i sin egen kontekst, og at disse derfor må være nøkkelpersoner. Likedan legges det større vekt på utarbeiding og distribuering av skriftlig materiell tilpasset kontekst og kultur. Samarbeid og koordinering med relevante offentlige instanser vektlegges også fortsatt, som en av flere suksessfaktorer. Under feltbesøket traff jeg alle medarbeiderne i prosjektet. Prosjektstab består av en prosjektleder som har bakgrunn som lærer og har jobbet med ”Public Relations” innen det offentlige system. Nestleder er sykepleier. I tillegg finnes en assistent i hvert arbeidsområde. Disse er kvinner fra stedet de arbeider i, og valgt ut fra flere kriterier. Personlig egnethet har vært viktig i kombinasjon med erfaring og bakgrunn. Av disse 4 assistentene som i dag arbeider i prosjektet, var en fra Mekane Yesuskirken, to var ortodokse og en var muslim. Ingen av de ansatte hadde erfaring eller spesialkompetanse for denne type arbeid før prosjektstart.

Prosjektet er et lite prosjekt når det gjelder økonomisk prosjektstøtte. I første prosjektperiode (EECMY1) ble det kjøpt inn to motorsykler og fire hester som framkomstmiddel for de ansatte. Det er ikke noen utlendinger knyttet til prosjektet, men utelukkende lokalt ansatte, med støtte fra synodens utviklings/diakoni kontor (DASSC). Prosjektets regnskap viser en kostnad på rundt 200 000 nkr pr. år (arkiv Digni), noe som gjør dette prosjektet til et av de aller minst kostnadskrevene innenfor prosjekter med støtte fra Digni. I årsplanene (EECMY 3-6) vises et økende fokus på ”gender”⁴ og ”women empowerment”⁵, samt behovet for å styrke kvinners rolle i utviklingsprosesser. Her har prosjektet også samarbeid med KNs genderkoordinator for å få impulser, slik at temaet blir bedre implementert gjennom kurs og opplæring i tråd med øvrige planer. Dette vises også i vektleggingen av kjønnsdimensjonen i ansettelse av prosjektstab, der 80 % er kvinner.

I årsrapportene (ibid) er det en utvikling der en bedre spesifisering av temaene i møtene med befolkningen blir gitt, og det vises til de skadevirkninger FGM har både i forhold til fysisk

⁴ **Gender.** Genderbegrepet brukes i oppgaven som forhold mellom biologisk gitte forskjeller og kulturelt pregede oppfatninger om kjønn. <http://www.digni.no/newsread/readimage.aspx?asset=DAM:112>

⁵ **Empowerment.** Å dyktiggjøre og bemyndiggjøre mennesker slik at de selv kan styrke sin posisjon i samfunnet både individuelt og kollektivt. <http://www.digni.no/newsread/readimage.aspx?asset=DAM:112>

helse og psykiske forhold. Landets lover og rettighetsaspektet blir også et viktigere tema i forhold til vektleggingen de første årene. Videre er det lagt stor vekt på FGM sett fra et religiøst synspunkt. FGM i lys av både Bibelen og Koranen blir belyst av religiøse ledere for de respektive religioner.

5.2 Begrunnelse for intervensjon

I prosjektdokument og planer (EECMY 1-9) vises det til menneskerettighetserklæringen (<http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>) og FGM påpekes å være et brudd mot denne, ut fra diskriminering av kvinner og at alle er født til frihet og et verdig liv. Etiopia har ratifisert denne erklæringen. Skadelig tradisjonell praksis (HTP) anses å stå i konflikt med denne, og FGM spesielt ut fra sin omfattende og store utbredelse. Etiopia har i dag et lovforbud mot FGM, noe som gir prosjektet en legitim og juridisk begrunnelse, selv om det er en sovende paragraf. Prosjektdokument og planer (EECMY 1-9) opplyser videre at prosjektområdet anses som et av de minst utbygde områdene i landet også mht reproduktiv helsetjeneste. FGM settes også i sammenheng med utbredelsen av HIV/AIDS epidemien i Afrika. 95 % av kvinnene i den aktuelle aldersgruppe var omskåret da forundersøkelsen ble foretatt, og bruk av usterile barberblad ansees som å være en av flere faktorer i spredning av HIV viruset. FGM sies å ha alvorlig negativ innvirkning på kvinners liv, både psykologisk, sosialt og økonomisk. Det vises til de helsemessige konsekvenser og de komplikasjoner kvinner utsettes for i forbindelse med FGM. Prosjektdokumentet (EECMY 1) forteller også at det tidligere ikke har vært noen form for bevisstgjøring mot FGM, og lite bevissthet knyttet til problemet. Dette gjelder både lokale myndigheter, og fravær av andre organisasjoner som arbeider med dette i området. Dette forklares ut fra manglende ressurser og kunnskap.

Forprosjektet som ble gjennomført i planleggingsfasen (ibid) anbefaler også det geografiske prosjektområdet ut fra at synodens hovedkontor skal flyttes nærmere prosjektområdet, og at synoden allerede har startet kirkebyggende arbeid i området. Hva dette betyr er ikke kommentert nærmere i verken prosjektdokument eller planer videre, men det er naturlig å anta at en har ønsket å skape nærhet mellom prosjekt og kirkens øvrige arbeid. Synoden har erfaring fra et annet prosjekt med fokus på HIV/AIDS arbeid, og erfaringer derfra sammen med situasjonen i det aktuelle området, brukes som en begrunnelse for valg av sted og tematikk. I prosjektdokument og planer (EECMY 1-9) vises det kort til at Mekane

Yesuskirkens visjon er holistisk, og det sosiale arbeidet er like viktig som det evangeliserende. Kirken arbeider gjennom lokalsamfunns- og offentlige strukturer på forskjellige nivåer, og har derfor et godt rykte og omdømme i hele landet. NLM som partner har støttet kirken siden den ble grunnlagt, både gjennom evangelisering og utviklings- og sosialt arbeid.

Under feltbesøket ga synodedirektøren i DASSC følgende begrunnelse for prosjektet:

”FGM-prosjektet er et klart rettighetsprosjekt fordi det arbeider for å stoppe tvungne overgrep på menneskelige rettigheter, spesielt rettet mot barn og kvinner. Dette er i overensstemmelse med kirkens verdier og fokus på sårbare grupper i marginaliserte områder. Vi skal la de stemmeløse bli hørt. Dette er ikke ”charity” basert, men forankret i våre universelle menneskerettigheter. Guds vilje er den beste for oss. Menneskerettighetene er i tråd med Guds vilje for menneskene slik han har åpenbart det for oss til vår egen beskyttelse. Som konsekvens av FGM og vårt engasjement for å stoppe dette, følger andre ting indirekte med, som f. eks retten til helse. Gjennom slikt arbeid er ”empowerment” et viktig fokus. Empowerment er en diakonal metode for å oppnå Guds vilje og ønske, til det beste for alle mennesker. Når folk er myndiggjort (empowered) på en god og positiv måte, kan de igjen myndiggjøre andre. I prosjektet arbeider vi slik med å overføre kunnskap til andre som igjen bringer den videre. Andre slike metoder er bevisstgjøring og ToT.” (Intervju feltbesøk 2012)

Som tilleggsinformasjon ble det vist til DASSC sine mål, visjoner og strategier, og hvordan prosjektet samsvarer med disse. (<http://www.eecmydassc.org.et/>)

5.3 Mål og metode for FGM-prosjektet

I prosjektdokumentet for første periode er det satt opp at prosjektets overordnede mål er å medvirke til avskaffelsen av FGM i prosjektområdet. Videre er følgende delmål satt opp for perioden (EECMY1):

- 50 % av jentene i aktuell alder vil unngå FGM ved slutten av prosjektperioden, gjennom bevisstgjøring/informasjon (her inkluderes også kunnskap som motvekt til alle forestillingene knyttet til FGM, beskrevet i kontekstkapitlet).
- Øke kunnskapsnivået til nøkkelpersoner på distriktsnivå, for at de skal kunne arbeide mot FGM og andre HTP.
- Styrke kvinners kapasitet til å organisere seg, drive lobbyvirksomhet og fremme sine rettigheter.

- Utforske og dokumentere andre HTP og FGM og deres innvirkning på befolkningen med tanke på framtidig intervensjon og rettighetsarbeid.

Når det gjelder metode for å nå målene er selve hovedmetoden ”Community conversation” eller CC som nevnt tidligere i oppgaven (Kapittel 5.1). I sin opprinnelige form er metoden basert på 6 trinn for å tilrettelegge for samtaler med lokalsamfunnet:

1. Relasjonsbygging
2. Identifisere problemområder/utfordringer
3. Samtale om identifiserte problem/bekymringer
4. Beslutningsprosesser og engasjement til handling
5. Gjennomføring
6. Refleksjon og vurdering

Det forutsettes at om en følger de 6 trinnene systematisk i CC-sesjonene vil dette gi de ønskede resultat (UNDP:2005).

Prosjektdokumentet (EECMY 1) lister opp en rekke grupper prosjektet retter seg spesifikt mot gjennom lokalsamfunnstrening og organisering. I tillegg til befolkningen generelt, rettes et spesielt fokus på skoleelever, offentlig ansatte slik som distriktskontoret for ”women affairs” (del av offentlige strukturer også på distriktsnivå), helsepersonell, lærere, politi, rettsinstans og sist men ikke minst, religiøse ledere. De identifiserte fokusgruppene omfatter 75 religiøse ledere, 400 kvinner, 400 menn og 500 studenter. Av disse vil det bli valgt 4 komiteer og 10 anti-FGM-klubber for å støtte prosjektaktivitetene ellers. 30 000 innbyggere i området vil i tillegg få tilpasset kunnskap om FGM gjennom skole og religiøse samlinger (inklusive 2. prosjektperiode er målgruppen totalt 80 000 mennesker). For å sikre den nødvendige støtte for oppnåelse av mål, vil prosjektet samarbeide med konsulenter og lokale offentlige tjenestemenn.

I prosjektdokumentasjonen vises det til de religiøse lederne som nøkkelpersoner for endring og at kontakt med disse blir etablert i første fase av prosjektsyklusen. Hvordan dette gjøres er ikke beskrevet, og det har derfor vært et viktig spørsmål å få svar på under feltbesøket. I møte med prosjektansvarlig tegnet han opp og forklarte følgende trinnbeskrivelse for metoden som brukes for å få innpass i befolkningen og å organisere arbeidet. Dette er en prosess som kan deles inn i 6 trinn:

1. Prosjektet godkjennes av "Women and childrens affairs office" på regionalt nivå. Disse sender beskjed/instruksjon om å samarbeide med prosjektet til tilsvarende kontor på sonenivå. Sonenivå sender deretter beskjed/instruksjon til distriktsnivå som igjen sender beskjed til de respektive "kebeles" som prosjektet skal arbeide i (del av den offentlige myndighetsstruktur). I tillegg følger prosjektet normal prosedyre med godkjenning på synodenivå, kirkenivå, NLM Etiopia, NLM Norge og Digni. Dette skjer før implementering av prosjektet lokalt.
2. "Kebele"-administrasjonen identifiserer de mest innflytelsesrike religiøse lederne, som blir bedt om å delta på prosjektets første opplæringskurs for religiøse ledere. Her bringes det inn høyest mulig rangerte religiøse ledere fra sonenivå (anbefalt fra myndighetene), som starter diskusjonen innenfor sine respektive religiøse grupper. Dette ender med konsensus om hva som er riktig og i tråd med Bibel/Koran. De forskjellige gruppene møtes så i plenum og deler sine konklusjoner med hverandre. Når denne prosessen er ferdig, begynner en på neste trinn.
3. Her blir alle lokale ledere inkludert, både fra myndigheter, uformelle ledere (kvinner og menn), eldste, lærere samt religiøse ledere som har deltatt på trinn 2. Her blir alle sider ved FGM belyst gjennom foredrag, film og diskusjon. De religiøse lederne fra trinn 2 belyser temaet ut fra et religiøst synspunkt, og deretter belyses de andre sidene. Balanse i antall mellom de forskjellige religioner og kirkesamfunn er her viktig. Avslutningsvis velger deltakerne 15 personer som utgjør deres anti-FGM-komité. Denne består av et utvalg av representanter fra de forskjellige grupper og religioner. Hver "kebele" i prosjektområdet har en slik komité.
4. Neste trinn er undervisning og opplæring av studenter og unge mellom 15-20 år. Her velges det så en anti-FGM-klubb med 8-10 studenter som ansvarlige. De velges av medstudenter og lærere.
5. Alle de respektive grupper velger så 13 medlemmer som f r opplæring som ToT (Trainers of trainers)
6. Siste trinn er valg av en prosjektkomit . Anti-FGM-komiteen velger tre personer, Anti-FGM-klubben velger to, (en jente og en gutt) og ToT velger 4 (medlemmene velges fra sine respektive grupper). Disse arbeider sammen med prosjektstab og

synodens DASSC-direktør, som styrende organ for prosjektet med ansvar for videre planlegging og prosjektstyring innenfor godkjent prosjektdokument.

De forskjellige komiteer er nevnt i prosjektdokumentasjonen ellers, men uten å bli redegjort for. Med denne oversikten får en derfor en langt bedre forståelse av årsplaner og rapporter.

5.4 Religion og FGM

Det vises til at FGM i det gjeldende området ikke er knyttet til religion men til etnisk tilhørighet. Likevel oppfattes FGM ofte som en konsekvens av religiøse krav eller forskrifter. Prosjektdokumentet påpeker at:

religiøse ledere spiller en nøkkelrolle i å overbevise befolkningen om at FGM ikke har noen forbindelse med Bibelen eller Koranen, og bør derfor muliggjøre fordømmelse av praksisen og opphør av FGM. Ifølge baselineundersøkelsen har flere av de religiøse lederne god innsikt i de skadevirkninger som FGM har, og at FGM ikke praktiseres i alle andre land. For å få innspill fra andre religiøse ledere vil opplæringen av disse innbefatte erfaringsutveksling, debatt og undervisning på samlingssteder der religionen blir utøvet. (EECMY 1)

Videre påpekes det at de religiøse lederne er respekterte og aksepterte som del av samfunnet. Deres åndelige og generelle råd er viktige for befolkningen. Så snart de har fått tilstrekkelig kunnskap og forståelse om skadevirkningene av FGM, ansees de som viktige aktører i å påvirke befolkningen. Gjennom diskusjon mellom ulike religiøse ledere vil en få erfaringsutveksling, besøk til andre områder og debatt. Prosjektdokument og planer gir ingen differensiering om antall ortodokse, muslimske eller andre typer religiøse ledere i totalbetegnelsen av religiøse ledere i området.

5.5 Risikofaktorer

De antatte risikofaktorene som er vurdert i prosjektets årsplaner (EECMY 3-9) er relatert til skifte av lokale myndigheter, motstand fra den eldre del av befolkningen, og fra eldre kvinner som utfører FGM og har dette som en inntektskilde og levebrød. I tillegg påpeker risikoanalysen faren for stigmatisering og diskriminering av de som ikke blir omskåret. Denne

skjer i form av kallenavn, og for å unngå dette kan mange føle seg tvunget til å gjennomføre FGM.

5.6 Endring av praksis i forhold til FGM som resultat av prosjektinnsats.

Først vil jeg se på hvordan holdinger og praksis er endret ut fra et generelt grunnlag, og deretter (kap.5.7) i forhold til religiøs praksis og holdninger.

5.6.1 Årsrapporter

Fra de første årsrapportene (EECMY 3-4) leser en uttrykk for overraskelse over at befolkningens respons er så positiv og god, og at målene for hvert år blir oppnådd uten store vanskeligheter. Mange aktiviteter rekker lenger og til flere enn forventet. Allerede første året har store deler av befolkningen uttrykt sterkt ønske om å delta i prosjektet for å avskaffe FGM som praksis. Rettsaspektet er også tidlig blitt berørt, og befolkningen krever at FGM-praksis må få rettslige følger i form av straff. Her vises også til nært samarbeid med politi og rettsinstanser, og ikke minst med regionens offentlig ansatte for kvinnespørsmål. Befolkningen har selv identifisert de kvinnene som har utført FGM i området, og disse er blitt invitert til å delta i opplæring/møter. Det vises til at det utvises stor takknemlighet overfor disse for deres vilje til å avslutte tidligere praksis, og at de blir brukt som aktive ressurser inn i denne nye sammenhengen. Undervisning for å gi et mer vitenskapelig fundert syn på FGM og begrunnelsene for dette blir vektlagt, for å komme til rette med mange av fordommene knyttet til temaet. En etiopisk produsert film som viser omskjæring av en liten jente brukes i undervisningen om skadevirkninger, samt den psykologiske og fysiske smerten som følger med. Fra årsrapporten 2008, (EECMY 5) kan vi lese følgende:

Gjennom kursing og opplæring er kvinner gitt muligheten til å delta i prosjektet på lik linje med menn, og de har begynt å delta aktivt i diskusjoner. Dette var ikke mulig tidligere, spesielt ikke i en muslimsk sammenheng. Nå ser vi at kvinner selv løfter fram sitt anliggende mens de sitter side om side med sine religiøse ledere, og de uttrykker seg uten frykt. Kvinnegrupper er organisert for å drive inntektskapende arbeid noe som også gir kvinnene økonomisk makt og myndiggjøring (empowerment). Foreldre som tidligere mente at tradisjonen ikke kunne opphøre har sett hvordan unge jenter protesterer mot både FGM, tidlig ekteskap og flerkoneri. Ungdomsklubber har opptrådt offentlig og markert at FGM er skadelig og må opphøre. De har brukt sang og drama til å mobilisere befolkningen på markedsplasser, og mødre har stått frem og

lovat at de ikke vil utsette sine døtre for FGM. Alt dette er bevis på hvordan holdninger er i endring sammenlignet med tiden før prosjektoppstart.” (Ibid)

Årsrapporten fra 2009 (EECMY 6) er enda tydeligere på oppnådde resultat i form av holdningsendring og opphør av praksis. Det fortelles her at de som tidligere uttrykte motstand og knyttet praksis til religiøse påbud, nå har forstått at dette ikke er tilfelle, og har selv begynt å snakke om skadevirkningene. Prosjektet mottar støtte også fra lokale myndigheter, og disse deltar aktivt i møtene og på samlinger, spesielt i forhold til det legale aspektet ved FGM. Synoden har gjennom prosjektet lært og fått økt erfaring med å arbeide mot skadelig kulturell praksis (HTP). Et problem omtalt i flere av de første rapportene, er at noen kvinner blir brakt over til omliggende områder for å bli omskåret.

5.6.2 Evalueringer

En ekstern evaluering ble gjennomført i begynnelsen av 2009 (EECMY 15), og bekrefter stort sett resultatene beskrevet i årsrapportene. Evalueringsteamet bestod av en etiopisk ekstern sosialantropolog som teamleder, og deltakere fra både myndighetene og kirken, samt prosjektet. Mandatet til evalueringsteamet var å evaluere prosjektet ut fra godkjent prosjektdokument og planer. Fokuset var derfor bistandsfaglige kriterier og et lokalsamfunnsperspektiv. Prosjektet ble også vurdert i forhold til etiopiske myndigheters krav for godkjenning. Evalueringen hadde derfor ikke mandat til å se på prosjektet i forhold til kirkens rolle og diakoniforståelse ellers. Det er krav om eksterne midt- og sluttevalueringer av alle prosjektperioder, der Digni godkjenner evalueringsoppdrag (Terms of Reference) og teamsammensetning. Evalueringene gir derfor ikke svar på noen av de spørsmålene jeg arbeider med i forhold til denne studien. Evalueringen har konstruktive anbefalinger og er gjennomført i tråd med bistandsfaglige kriterier. Hovedkonklusjonen er svært positiv, og på tross av mangler og feil beskriver den prosjektet som en suksess (ibid). Hovedlæring fra prosjektet beskrives som følgende:

- En så sensitiv intervensjon som avskaffelse av FGM, både kulturelt og sosialt, kan ikke lykkes uten aktiv deltakelse fra religiøse ledere og andre meningsledende ledere som eldste og landsbyledere.
- Utøverne av FGM mistet deres sosiale respekt og inntektskilde som konsekvens av prosjektet. Om en ikke lykkes med å gi de alternative inntektskilder gjennom låne og sparegrupper, er der en fare for at de vil fortsette praksisen i det skjulte.

- Prosjektet er lite kostnadskrevenende, men vellykket. Dette gir en lærdom at gjennom landsbymobilisering, integrering og samarbeid med myndighetspartnere, så er det fullt mulig å effektivt gjennomføre en så formidabel oppgave som å avskaffe praksisen knyttet til FGM.
- Tradisjonell praksis som er knyttet til FGM sitter dypt og går på tvers av mange grenser. Enhver intervensjon må derfor inkludere nabosamfunn der en finner fremtidige ektefeller, og deler felles kultur og religion med. Om ikke vil sosial påvirkning og gode medmenneskelige forhold på sikt kunne true og reversere resultatene fra prosjektet.
- Noen muslimske religiøse ledere forbinder sunnaomskjæring (fjerning av ytterste del av klitoris) med utsagn fra profeten Muhammed. Selv om det ikke er bekreftet om dette er autentisk og flere lærde har motbevist det, sitter det dypt rotfestet i tankegangen til tilhengere av islam i prosjektområdet. Det synes å være en viss uenighet mellom religiøse ledere på dette punkt. Prosjektet må derfor arbeide målrettet for å samle disse slik at de kan oppnå konsensus relatert til spørsmålet om sunnaomskjæring.
- I prosjektområdet ble FGM praktisert som forutsetning for ekteskap. Det er derfor viktig å sikre at uomskårne jenter blir gift, og at menn er villige til å gifte seg med dem. En mekanisme må komme på plass for å bekrefte at om en ikke blir omskåret så ødelegger dette ikke ekteskapet. Dette er viktig for å bygge tillit hos de ugifte jentene i prosjektområdet.
- Koordinering av innsats, engasjement og åpenhet kan endre sensitiv og dyptgående kulturell praksis som FGM.

Evalueringsrapporten (ibid) har videre et kapittel den kaller ”Best practices” Her uttales følgende:

- Bruk av prosjektassistenter som snakker det lokale språk og kjenner de kulturelle verdier, normer og tradisjoner i området, har vist seg å være viktige for å få støtte og tillit fra befolkningen.
- Involveringen av religiøse ledere, lokalt baserte organisasjoner, kvinnegrupper, utøvere av FGM og andre som står i relasjon til temaet samt gjennomføring og oppfølging, er viktige suksessfaktorer for prosjektet.

- I prosjektområdet er flere religioner representert og muslimene utgjør den største andelen. På tross av forskjellene har prosjektet lyktes i å samle disse gruppene for i fellesskap å bekjempe FGM. Denne enheten i mangfoldet er den beste praksis som bør tilpasses ethvert annet utviklingstiltak.

Metoden som er brukt i prosjektets planlegging og utførelse er ”Community Conversation” (CC) som er forklart nærmere under kapittel 5.3. CC er brukt som tilnærming og utgangspunkt, men evalueringen poengterer at denne ikke er fulgt i sin helhet slik CC forutsetter, bl.a. som metodisk rammeverk. En har her ikke fulgt selve manualen men prosjektet har brukt elementer fra denne og tilpasset disse til prosjektet.

Avslutningsvis sier evalueringsrapporten (ibid) at på tross av suksessen med prosjektet vil det være uklokt å trekke konklusjonen om at praksisen med FGM har blitt fullstendig avskaffet, selv om det hevdes at praksis har helt opphørt innenfor prosjektområdet. Det poengteres at prosjektet er et pilotprosjekt med erfaringer fra en kort tidsperiode. Erfaringer ellers er at endring av praksis av dette slag trenger tid, og FGM har vært en lang tradisjon, og det finnes sannsynligvis noen som vil motsette seg disse endringene og oppfordre til motstand. Evalueringen (ibid) gir også en sterk anbefaling til en ny prosjektperiode og utvidelse til andre landsbyer eller ”kebeles” i området.

En sluttevaluering ble gjennomført i 2010 (EECMY 16), og bekrefter forrige evaluering og oppnådde resultat. Her sies det også at praksis med FGM har opphørt i prosjektområdet. Befolkningen har selv krevd rettsforfølgelse og straff for både de som utfører FGM, og familier som utsetter sine døtre for praksisen. Dette er ikke initiativ fra prosjektet, men konsekvens av fokus på rettighetsperspektivet og det offisielle lovverk. Dette skjer i samarbeid med politi, rettsinstans og myndighetenes lokale representant og ansvarlig for kvinnespørsmål.

Evalueringen samt prosjektresultater ble lagt til grunn for godkjenningen av en ny prosjektperiode. Årsplanene for 2010, 2011 og 2012 er i tråd med prosjektdokumentet, og årsrapporten for 2010 (EECMY 14) forteller om resultat i henhold til planer uten større endringer eller avvik. Årsrapport for 2011 er ikke innlevert pr. dags dato, i henhold til frister for dette. Da disse planene og rapportene ikke bringer noe nytt i forhold til temaet vil jeg ikke omtale disse nærmere, men de viser til de samme resultatene som er pekt på i de første rapportene og evalueringene.

5.6.3 Intervju og observasjoner fra feltarbeidet

Besøket i prosjektområdet ble en verifisering av både evalueringer og rapporter som er beskrevet tidligere. Bortsett fra en av de intervjuede religiøse lederne, bekreftet alle at praksisen med FGM var helt opphørt innenfor prosjektområdet. Den ortodokse presten som var den eneste som påpekte han ikke kunne garantere at det var opphørt 100 %, poengterte at han ikke kjente til noen tilfeller, men henviste til at tradisjoner som dette kunne være vanskelige å endre. Han kunne likevel si med sikkerhet at folk i hvert fall hadde endret fullstendig syn på denne praksisen.

Forholdet mellom de ulike religioner har også før prosjektimplementering vært forholdsvis bra uten de store konfliktene. Befolkningen tilhører stort sett samme etniske gruppe og kultur. Familiebånd kan derfor gå på tvers av religionene, og et visst samarbeid har tradisjonelt sett alltid vært tilstede i området. Fordelingen mellom antall muslimer og ortodokse varierer mellom de ulike stedene.

På spørsmålet om hvilke endringer prosjektet har ført til ellers, poengterte alle informantene at det har ført til økt kontakt mellom kristne og muslimer, noe som igjen har ført til mer samarbeid, og også økt kontakt på det sosiale plan. På forespørsel om å konkretisere dette eller gi eksempler på hva som har blitt annerledes, uttrykte en ortodoks prest det slik: ” *This project has created laughter between us*”.

En annen ortodoks prest som blir betegnet som den viktigste i hierarkisk rang innen prosjektområdet uttrykte det slik: ”*Etter at prosjektet har arbeidet her har det skjedd mange forandringer. FGM har blitt noe skamfullt å utføre, og har opphørt 100 % i min kirke og her i prosjektområdet.*”

Han nevner videre følgende som oppsummering på hva prosjektet har ført til:

- Opphør av FGM 100 %. De unge ser på det som noe primitivt og noe som tilhører fortiden. Om noen vil prøve med tvang, kjenner de sine rettigheter og ville gått til politiet.
- Målgruppen har forstått at det er ingen sammenheng mellom FGM og religion.
- Målgruppen har også blitt mer tolerante overfor hverandres forskjeller, og for å gjøre ting sammen.
- Prosjektet har bedret forholdet mellom innbyggerne i vår ”kebele”. Befolkningen har fått opplæring og ny kunnskap, og dette har gitt bedre forståelse for hverandre.
- Kvinnene har fått opplæring og trygghet til å kunne uttrykke seg naturlig om alle saker. Tidligere ville de vært redde for å gjøre det foran menn. Nå gjør de det offentlig, og også foran oss som religiøse ledere. Det er bra (intervju feltbesøk 2012).

En ting som jeg la merke til ved første besøk i et av prosjektområdene var den avslappede atmosfæren som preget de ansattes omgang og tone med befolkningen. Dette var merkbart både i møte med religiøse ledere, ungdom, tidligere utførere av FGM og befolkningen generelt. Prosjektet leide et møterom i hvert av områdene det ble arbeidet i. Disse rommene var svært spartansk utstyrt, og hadde jordgolv, benker, og et lite skrivebord for prosjektassistenten. En del brosjyrer og statistikkoppslag var festet til veggene og opplyste om prosjektets virksomhet. Under besøkene på disse stedene opplevde jeg at folk stadig kom innom for å slå av en prat. Det gjaldt både religiøse ledere og andre. Det var tydelig å se at dette rommet ble opplevd som deres eget, noe de hadde et eierforhold til, og et sted de følte seg hjemme. Her kom både kristne og muslimer, og det var kun klesdraktene som kunne gi meg en pekepinn på deres religionstilhørighet.

5.7 Endring av religiøse holdninger

Siden temaet er så nært knyttet opp mot religiøse forestillinger og holdninger vil jeg her se spesifikt på hvordan prosjektet har påvirket disse. Området er muslimsk dominert, og den ortodokse kirke og andre kristne kirkesamfunn omtales lite direkte i planer og rapporter, selv om det er vist til at praksis ikke er begrenset til hvilken religion en tilhører.

5.7.1 Hva årsrapportene sier om endring av religiøse holdninger.

I årsrapport 2008 (EECMY 12) henvises det til hvordan de religiøse ledernes kunnskap har blitt aktivt brukt i opplæring av befolkningen. Prosjektet oppnådde tidlig kontakt med muslimske ledere som bekreftet at Koranen ikke gir holdepunkter for å opprettholde denne praksis, og at FGM derfor ikke kan begrunnes ut fra religion. Som bevis på oppnådde resultat vises det til hvordan spesielt religiøse ledere som tidligere viste motstand mot prosjektet, nå sier at det ikke finnes noe bevis for at religionen påbyr omskjæring av kvinner. Gjennom å samle de religiøse lederne i felles samtalegrupper har de stilt seg bak forståelsen om at FGM er skadelig og må opphøre. Samarbeid med religiøse ledere forventes også å gi bedre resultat, og mer langsiktig effekt for denne type holdningsendringer som arbeidet fokuserer. Det vises også til samarbeid og erfaringsutveksling til andre prosjekt i synoden, og kontakt og erfaringsutveksling med prosjekt støttet av både Kirkens Nødhjelp (KN) og det Lutherske verdensforbund (LWF). I 2009 (EECMY 13) omtales hvordan synoden gjennom prosjektet

har lært og fått økt erfaring med å arbeide mot skadelig kulturell praksis (HTP), ikke minst gjennom kontakten med religiøse ledere og hvordan de har brukt Bibelen og Koranen som innfallsvinkel. Enhet mellom religiøse ledere av forskjellige religioner i kampen mot FGM er et nytt eksperiment og ny læring. I årsrapporten for 2010 (EECMY 14) har prosjektet inkludert et glimt inn i hverdagen til prosjektet for lettere å kunne vise til resultatet av innsatsen:

Sheik Ibrahim Aman er en velrespektert og anerkjent medlem i sitt lokalsamfunn i Shallo. Som religiøs leder er det vanskelig å få snakke med ham uten å bli avbrutt til stadighet av hans tilhengere som ønsker å gi han et håndtrykk og hilse på ham. Denne velrespekterte mannen har fått opplæring i prosjektet. Han forsøker å bruke enhver mulighet (både i offentlige møter og samlinger, samt på skolebesøk og kurs) til å fortelle åpent om de skadelige konsekvensene av FGM og annen skadelig kulturell praksis. Hans rolle er å tilrettelegge for samtale, og å mobilisere befolkningen til å ta et standpunkt i mot og å være i dialog med prosjektet.

På møtene utfordrer han befolkningen til å tenke igjennom på nytt de kulturelle normer som har blitt praktisert i århundrer, slik som FGM og annen praksis. I de fleste offentlige møter han snakker om dette, bruker han å si: "I min oppgave som religiøs leder, starter jeg samtaler om dette etter bønnetiden, for folk kommer ofte til meg for å få råd, og da snakker jeg med dem" Før han fikk opplæring og materiell gjennom prosjektet, hadde Sheik Ibrahim Aman svært lite kunnskap om skadevirkningene av FGM, og han gjentar ofte "vi hadde ikke kunnskap og forståelse for dette før prosjektet begynte å arbeide i vårt område. Dette er en stor mulighet for oss til å lære, og folk forandrer nå sitt syn på dette." Han føler at prosjektet har hjulpet lokalsamfunnet til ikke bare å stanse FGM, men også å begrense virkningene av annen skadelig kulturell praksis. Sheiken sa at "vi arbeider ikke for prosjektets del, men for befolkningen. Om dette prosjektet opphører i morgen, vil vi likevel fortsette". Befolkningen er glad nå fordi de vet, og de deltar i avskaffelsen av denne praksisen. Vi har også forstått at andre tradisjoner også kan være skadelige. Noen ønsker å fortsette disse, men vi utfordrer hverandre på disse spørsmålene nå. Folket forandrer holdninger." (Ibid)

5.7.2 Evalueringenes fokus på religiøse ledere

Evalueringen 2009 (EECMY 15) poengterer viktigheten av forholdet til religiøse ledere, og sier at det er en av grunnene til prosjektets suksess. De er frontfigurer i prosjektet og har spilt en nøkkelrolle i å få overbevist befolkningen om å avslutte praksisen knyttet til FGM. De religiøse lederne er endringsagenter og er en ressurs for også andre av Mekane Yesuskirkens prosjekter som arbeider med samme tematikk. Det blir henvist til at det ofte sies at noen religiøse mennesker er kyniske og motstandere av endring. En kontinuerlig dialog om forholdet mellom FGM og de hellige bøker er derfor nødvendig, mellom religiøse ledere og deres tilhengere. Med bakgrunn fra deres feltbesøk og diskusjon hevder evalueringsteamet at

prosjektet synes å gi de religiøse lederne en for stor plass, da FGM også er knyttet til andre forestillinger enn kun de religiøse. For fortsatt suksess og bærekraft anbefales det derfor også å knytte sterkere bånd til landsbyledere og de eldste.

5.7.3 De religiøse lederes egne opplevelser og tanker knyttet til FGM og prosjektet

I de følgende avsnitt har jeg valgt å ta med flere og lengre sitat fra intervjuene under feltbesøket, og gitt stor plass til flere av informantene. Dette skyldes at jeg i størst mulig grad har ønsket å la stemmer fra befolkningen i prosjektområdet selv få komme til orde, og at dette er substansielle troverdige utsagn med dokumentasjonsverdi. Intervjuene ble som tidligere nevnt gjennomført med tolk. Risikoen for at jeg misforstod detaljer fordi jeg feiloppfattet intervjuobjekt (tolk) eller ikke uttrykte meg tydelig nok, må tas i betraktning. Der det var tvil kunne jeg bruke oppfølgingsspørsmål og slik forsikre meg at jeg hadde forstått riktig (jfr. metode kapittel 3.1). Under feltbesøket oppsøkte jeg for det meste de religiøse lederne på deres hjemmearena, og i noen få tilfeller hadde jeg samtale/intervju på prosjektets lokale møterom. Tanker og holdninger til FGM-prosjektet var viktige for meg å høre om. En av de ortodokse prestene og en av de muslimske ledere av høyest rang fortalte at de umiddelbart forstod prosjektets hensikt da de hørte om det. De var positive til henvendelsen og visste at FGM ikke hadde noen religiøs begrunnelse. De hadde fått sin opplæring andre steder, og var klar over at denne praksis ikke ble praktisert over alt. De fortalte at de tidligere ikke kunne ta opp temaet, for folk ville ikke høre og det var skamfullt å snakke om det. Begrunnelsen for at det var tabubelagt som tema, ble forklart ut fra relasjon til kvinnelige kjønnsorgan og seksualitet. Dette var tema en ikke snakket om, og spesielt ikke religiøse ledere. Både muslimske og kristne ledere forklarte at dette var noe folk tidligere ikke ville ha akseptert at de snakket om.

De øvrige informantene her fortalte at de var svært skeptiske og mistenksomme da de ble kontaktet. De fryktet dette var forsøk på å påvirke og en innblanding i deres religiøse forhold. En påpekte at han ble tvunget av ”kebele”-administrasjonen til å delta på første møtet, og at han var svært negativ da han møtte opp. Alle poengterte at det fra begynnelsen ble klart at det ikke dreide seg om angrep på religionen, men på konsekvensene av FGM.

En av de viktigste faktorene for å samarbeide med prosjektet ble av alle nevnt som den respekt de ansatte viste alle de ulike religiøse lederne som var tilstede, samt respekten for deres religion. For flere betydde det svært mye at kjente og høyt respekterte religiøse ledere fra egen sammenheng deltok fra regionalt nivå. Disse var med på å legitimere prosjektet og refleksjonen rundt tematikken. Disse samlingene førte til konsensus om at FGM-praksisen ikke kunne begrunnes ut fra religiøse forhold. Dette skjedde først i grupper innenfor egen religion, deretter i fellesgrupper. Flere nevnte spesifikt at det var lærerikt å høre de andre religiøse lederne tolke hva også deres religion sa om dette.

Fortsettelsen med undervisning gjennom film og informasjon om hvordan FGM ble utført og de risikoer og skadevirkninger dette kunne medføre, var utslagsgivende til at alle følte et ansvar for å delta i bekjempelsen av praksisen.

En av de muslimske lederne påpekte også at han kjente til Mekane Yesuskirken fra før gjennom matutdeling under en tørkeperiode. Han påpekte at de hadde stor respekt fra alle fordi de ikke gjorde forskjell på de som mottok hjelp, og var rettferdige. En eldre muslimsk leder oppsummerte det slik:

Selv om det var mye motstand til å begynne med, lyktes prosjektet. Den viktigste grunnen til dette var at prosjektet samlet alle de religiøse lederne for sammen å diskutere dette. Dette skjedde først i grupper inndelt etter religion, og deretter delte de sine konklusjoner og anbefalinger med alle gruppene om hva Koranen og Bibelen sa om dette. I tillegg ble det vist film om skadevirkninger av FGM. Vårt våpen er Koranen og å kunne si hva den lærer oss. Om noen fortsatt nekter, sier vi også at loven sier FGM er forbudt og straffbart. De fleste blir fort overbevist når vi henviser til Koranen. Folk hører mer på Allahs ord gjennom Koranen og de lærer, enn andre argumenter. Når først de religiøse lederne samlet seg og var blitt enige, var det lett å overbevise resten av befolkningen om at FGM var galt. (Intervju feltbesøk 2012)

Samtlige av informantene, de unge og representanter fra befolkningen inkludert, mente at religionen spilte den viktigste rollen i forståelsen av FGM. Religiøse ledere ble sagt å ha stor makt og innflytelse på befolkningens meninger og synspunkt på alle områder. At de religiøse lederne var del av prosjektet fra begynnelsen av ble sett på som den viktigste årsaken til at befolkningen valgte å slutte FGM-praksisen, med forståelsen av at det ikke var i overensstemmelse med religionens sanne lære. Sheik Ibrahim som ble presentert som case i årsrapport 2010, (EECMY 14) forteller følgende i intervjuet jeg hadde med han:

Det gode med prosjektet er at det ikke prøver å påvirke religionen vår, men snakker om komplikasjonene ved FGM. Vi arbeider sammen om dette, muslimer og kristne, noe som ikke var så vanlig før. Under tidligere regimer ble de ortodokse favorisert av

regjeringen. Det førte til mer kamp og uenighet oss i mellom. Nå blir alle behandlet likt og det har også forbedret forholdet mellom oss. I denne ”kebelen” er muslimene i flertall. Etter at prosjektet førte til at vi begynte å samarbeide mer, har forholdet mellom oss blitt enda bedre. Om en hytte nå brenner, så samler vi inn penger for å hjelpe uavhengig av religion. Vi går i hverandres bryllup og begravelser og hjelper hverandre. Om oxen til noen her dør, vil vi samle inn penger for å hjelpe til med å kjøpe en ny, da ser vi ikke på hvilken religion en tilhører. Om noen skal bygge nytt hus, hjelper vi hverandre. Da jeg bygde på huset mitt, kom også de kristne for å hjelpe meg. (Intervju feltbesøk 2012)

En av de ortodokse prestene som i utgangspunktet var mest skeptisk forteller:

Som resultat av å arbeide og gjøre dette prosjektet sammen har også det sosiale fellesskapet mellom oss blitt bedre, på tross av vi tilhører ulike religioner. Det har vært viktig at prosjektet har hatt likt antall deltakere fra de forskjellige religionene for å skape balanse, slik blir ingen i mindretall. Folk hjelper hverandre mer nå. En dame med mange mindreårige barn fra kirken min ble enke. Det var like før innhøstningen og hun klarte ikke å høste inn. Da kom alle naboene, både de kristne og muslimene, og hjalp henne. Dette er nå blitt vanlig og noe nytt. Denne erfaringen vil hjelpe lokalsamfunnet til å arbeide sammen om andre felles problem senere. (Intervju feltbesøk 2012)

En av de eldre muslimske lederne som hadde vært på pilgrimsreise til Mekka og studert ved koranskole i Saudi Arabia fortalte følgende:

Før prosjektet levde vi også bra sammen, med respekt for hverandre. Nå har vi arbeidet sammen og dette har ført til vi har enda bedre forhold enn før. Vi deler hverandres gleder og sorger og er med i bryllup og begravelser hos hverandre. Når noen trenger hjelp, prøver vi å hjelpe uavhengig av hvilken religion de har. Selv om prosjektet er slutt her (fra første prosjektområdet), arbeider vi sammen med de kristne lederne med andre aspekt som Koranen og Bibelen er mot. Det er for eksempel andre tradisjoner som tidligeskap og tvangseskap, prostitusjon og HIV/AIDS. Jeg forstod tidlig at prosjektet kun ville vi skulle arbeide mot FGM, ikke forandre vår religion. Men vi har delt de beste erfaringene med hverandre om hva de hellige bøkene sier om dette, og vi har også lært mer om hverandres religioner. (Intervju feltbesøk 2012)

Han takket hjertelig for møtet og for at jeg hadde kommet til han med fred. Han ønsket meg også fred tilbake, og sa at om Allah vil, skal vi fortsette å arbeide sammen. Fra samme området møtte jeg også øverste leder fra den ortodokse kirken. Han var 46 år, og hadde arbeidet i kirken siden han var 16. De siste 7 årene har han vært prest der i området, og før den tid, i andre deler av landet. I denne ”kebelen” er de ortodokse i flertall. Han forteller at FGM og skadevirkningene ikke var noe nytt for han da prosjektet startet. Han oppfattet derfor

umiddelbart prosjektets hensikt og var enig i og glad for det. Han var klar over at dette ikke hadde noen begrunnelse ut fra Bibelen selv om folk mente det:

Det er kun en kulturell tradisjon, men det var vanskelig å snakke om. FGM var ikke noe en ble forventet å snakke om og var ikke et tema. Jeg innrømmer å ha sviktet med ikke å ha tatt det opp før. Før prosjektet startet snakket vi ikke om slikt i kirken. Vi snakket om vår doktrine og åndelige ting. Nå har dette endret seg, og prosjektet åpnet for at vi kan snakke om andre ting også. Før ville ikke folk godtatt at vi snakket om slikt, og derfor var vi redde for å ta det opp. Nå snakker vi også om andre skadelige tradisjoner, som tidligeekteskap, tvangsekteskap, prostitusjon og HIV/AIDS. Dette ville vi ikke kunnet snakke om før, nå gjør vi det. Prosjektet åpnet for at vi kunne snakke sammen om dette på tvers av religionene, og vi fikk hjelp av eksperter til å bringe det videre. Jeg kunne heller ikke snakke om ting som FGM med andre av mine prester, det var bare ikke et tema. Nå kan jeg som ortodoks prest snakke om dette både med medlemmene i min menighet og andre prester. Uten prosjektets hjelp ville dette ikke vært mulig. Slik har prosjektet hjulpet meg til å bli en bedre prest for menneskene i kirken min. Når vi arbeider sammen har vi sett det fører til utvikling.

Etter erfaringene gjennom dette prosjektet har vi også begynt å arbeide sammen med de andre religiøse lederne om hvordan vi kan gjøre noe for å forebygge HIV/AIDS. Vi har lært å arbeide sammen på tvers av religionene. Når vi vurderte prosjektet, så vi først på resultatet og det de gjorde. Det er Mekane Yesuskirkens prosjekt, men de forsøkte ikke å påvirke religionene, bare saken. Derfor var vi enige om å samarbeide. Det hadde vært fint om vi kunne samarbeide mer om også andre utviklingstiltak og prosjekter, også som religiøse ledere. Det ville vært bra og vi ville ønsket det. (Intervju feltbesøk 2012)

6 Analyse

I kapittel 5 har jeg beskrevet dataene fra FGM-prosjektet. Selve prosjektdokumentasjonen kunne gi inntrykk av at det var liten diakonal refleksjon knyttet til prosjektet, men feltbesøket viste at det er mye mer innsikt i prosjektet i praksis enn det som kommer frem i dokumentene. Generelt sett er dette noe som gjelder for mye av diakonal praksis. Det empiriske materiell kan oppfattes som begrenset, men gjennom observasjon, samtaler og strukturerte intervju kommer det frem mye mer implisitt diakoniforståelse enn det vi kan lese i dokumentene. Gjennom samtalene med de prosjektansatte får jeg et klart inntrykk av at det kan virke som der er en overfladisk referanse til metode, men likevel en klar bevissthet om det prosessuelle. I dette kapittelet vil jeg analysere de data som er beskrevet i de forrige kapitlene.

6.1 Bakgrunn for prosjektet

Prosjektdokumentene sier, som vi har sett, ikke noe om EECMYs vurdering av prosjektet i henhold til egne strategier og diakoniforståelse (EECMY 1-2). Dette kan likevel ikke forstås som at EECMY ikke har en dypere tenkning og vurdering med tanke på dette.

Prosjektdokumentene er laget for å tilfredsstillere donors krav til innhold, og det har vært en lang tradisjon i å holde den religiøse dimensjonen ute og kun beskrive den rent bistandsfaglige biten. Dette bildet er i ferd med å snu, men var fortsatt gjeldende da det ble søkt om godkjenning til første prosjektperiode. Donors krav til format for søknader, rapporter etc., tvinger ofte kirkene i sør til å løsrive bistandsprosjektene fra sin egentlige sammenheng og kontekst. Dette er en svakhet i forhold til helheten, og medfører begrenset mulighet for partner til å knytte denne type arbeid inn i sin egen totalforståelse av virksomhet.

EECMY har eget kirkebyggende arbeid i området, men det foreligger ingen indikasjoner på at prosjektaktivitetene er knyttet opp mot disse som en inngangsport til rekruttering av nye kirkemedlemmer. Om prosjektet hadde vært brukt som middel for noe annet, ville det etter all sannsynlighet blokkert all kommunikasjon med de andre religiøse lederne. I prosjektdokumentet ser vi at fokus og begrunnelse for innsats er fra et rettighetsperspektiv begrunnet i menneskerettighetserklæringen, og fra et helseperspektiv. Det siste preventivt i forhold til HIV/AIDS og de komplikasjoner FGM medfører for kvinners generelle helse og spesielt i forbindelse med fødsel. Nøkkelordene her er frihet til å bestemme over egen kropp og et verdig liv.

Bakgrunnsmateriellet for gjennomgangen viser at religion oppfattes av befolkningen som en av grunnene for å opprettholde tradisjonen med FGM. Samtidig beskrives de religiøse lederne som nøkkelpersoner til å endre denne oppfatning. FGM har inntil nylig vært tabubelagt, og en kan anta at det derfor heller ikke har vært tema å ta opp i deres sammenheng, siden praksisen har levd sitt eget liv i regi av kultur og tradisjon. Et interessant funn i prosjektdokument og planer, er at de religiøse lederne ikke omtales eller sees på som et problem, men en ressurs. Det sies at flere av disse har en viss kunnskap om skadevirkninger av FGM, samt innsikt i eksisterende forhold utenfor egne geografiske grenser. De religiøse lederne beskrives allerede i det første prosjektdokumentet av prosjektets historie som nøkkelpersoner for endring i forhold til denne type praksis. En svakhet i både prosjektdokument og baselineundersøkelsen er at den gir lite informasjon om forholdet mellom de forskjellige religiøse grupper som finnes i lokalsamfunnet. Spørsmål som hvordan de forholder seg til hverandre og evt. løser felles utfordringer på, ville vært interessant å vite noe om også før prosjektstart.

Prosjektet er et flott eksempel og vitnesbyrd om viktigheten av lokalt eierskap og bærekraft. Det er et prosjekt som har klart å omsette læring og erfaring til nye handlinger og til fellesskapets beste. En av mange viktige faktorer for å lykkes ser ut til å ha vært at prosjektet har fungert som katalysator for en ny praksis og holdingsendring, der de forskjellige aktørene ikke kun har vært objekt for endring, men også subjekt. Det er i fellesskap de har laget planer og strategier med et felles mål. Gjennom prosjektdokumentasjonen kan vi lese og se at en har sett et problem, en har vurdert problemet og konteksten det befinner seg innenfor, og deretter har en handlet. Modellen se – bedømme - handle er en tjenlig metode for å planlegge og iverksette diakonale aktiviteter, og er et nyttig redskap for å knytte sammen teori og praksis (LVF 2010: 59).

6.2 Prosjektets implisitte diakonale profil

Selv om prosjektdokumentet og planene ikke forteller noe om forståelse av denne type arbeid inn i sin identitet som kirke (EECMY/DASSC), kan vi likevel trekke ut en del informasjon. Først og fremst må det settes i sammenheng med Mekane Yesuskirkens holistiske visjon, og med at det sosiale arbeidet er like viktig som det evangeliserende (se kap. 4.2). En slik forståelse av diakoni innebærer at diakonien er del av selve evangeliet og dets formidling (konstitutiv), og ikke kun instrumentell. Noe av det unike i dette prosjektet er også omsorgen

og ønsket om å gi et bedre liv til også de menneskene i lokalsamfunnet som tilhører en annen religion. En slik forståelse og begrunnelse kan også gis ved hjelp av skapelsesberetningen i GT. I prosjektet ligger en klar begrunnelse relatert til helse og velvære. Genderperspektivet er svært fremtredende i prosjektet og fokuset på kvinners likeverd og like muligheter til å bestemme over egen kropp. Rettferdighet og rettigheter er viktige aspekter som er fokusert. Prosjektet begrunnes ut fra menneskerettighetserklæringen og nasjonalt lovverk, men et minst like viktig aspekt ligger i det kristne menneskesyn, og hvordan vi er skapt i Guds bilde.

Min opplevelse både gjennom prosjektplaner, informasjonsmateriell fra EECMY/DASSC og fra feltbesøket er at det ligger en klar forståelse i DASSC og prosjektet om at det arbeidet som drives har en klar kristen forankring, og er en konsekvens av det å være kirke. Evangelisering og diakoni synes å leve sidestilt som del av det samme oppdrag og budskap. Den forståelse EECMY legger til grunn for sitt motto om "Serving the whole body" er begrunnet ut fra et bibelsk ståsted, og det synes her som også inklusjon er et anliggende. Diapraksis er med på å skape noe en er sammen om, ikke bare noe en gjør sammen (jfr. følgende underkapittel). Slik blir dialog og fellesskap et viktig element- også på tvers av andre skillelinjer. Ønsket om å forbedre de fattiges livssituasjon kommer også tydelig til uttrykk gjennom planer og handlinger i prosjektet. Dette skjer gjennom spare- og lånegrupper for kvinner som er de mest marginaliserte.

Et interessant trekk er også omsorgen for å inkludere dem som tidligere praktiserte selve utførelsen av FGM. Her ser vi at prosjektet ønsker å innlemme disse som ressurspersoner. Samtidig ønsker en å tilrettelegge for at disse vil bli belønnet gjennom ikke å utføre slik praksis med å bli del av nye tiltak for inntektskapende arbeid. De omtales ikke i negativ form som problem, men det foreligger en omsorg for hvordan også de kan innlemmes og få et verdig liv, ut fra nye rammer og forutsetninger.

Prosjektet gir som nevnt ingen analyse av aktiviteter og mål i lys av egen diakoniforståelse som kirke. Det synes mer som at behov og problem har utløst en ny praksis og erfaring i forhold til spørsmålene knyttet til FGM, i lys av økt fokus og egen kunnskap. EECMY og den lokale synode har gjennom prosjektet tatt sitt kall til å være en sann kirke i tråd med det oppdrag den har fått, og inn i den virkelighet og kontekst den befinner seg i. EECMY uttrykker sin forståelse av diakoni som at kirken ikke kan være en levende kirke uten Guds kjærlighet i handling (EECMY/DASSC brosjyre 5 års strategi). Min forståelse er derfor at

prosjektet viser en praksis av diakoni som har blitt til i erkjennelsen av at dette er del av kirkens vesen i den virkelighet den er satt til å tjene. Praksisen beskriver samtidig den diakoniforståelse kirken representerer gjennom sin egenart og selvforståelse. Intervjuene med ledelsen både på synode- og sentralt nivå bekrefter dette. Det samme gjør DASSCs formulerte visjoner og strategier, selv om disse ikke var mulige å finne i selve prosjektdokumentasjonen.

Den praksis som er beskrevet i prosjektet er på mange måter eksempler som passer inn for å dokumentere den diakoniforståelse som er beskrevet i ”Diakoni i kontekst” (LVF 2010). Dette vil jeg komme litt nærmere tilbake til i konklusjonkapittelet. Et inntrykk som ble forsterket gjennom feltbesøket, var at de prosjektansatte var lite bevisste på den teoretiske og teologiske begrunnelsen, men at praksisen likevel var gjennomsyret av denne holdning og forståelse som her er beskrevet. Disse holdningene og forståelsen utgjør en stor del av det som ble betegnet som personlig egnethet under ansettelsesprosessen (se kap.4.1). I intervju med synodedirektøren for DASSC ble det også påpekt at EECMY og DASSC-samarbeidet også på synodenivå om opplæring og kursing av ansatte, slik at kirken skulle få del av erfaringene og tenkningen i DASSC, og DASSC den teologiske forankringen for arbeidet i prosjektene. Jeg sitter likevel igjen med usikkerhet om hvor godt dette fungerer, da det ikke synes som det finnes noen plan eller strategi for dette. Viljen og ønsket synes å være tilstede om å arbeide med denne tematikken på en mer systematisk måte. Manglende ressurser til dette og geografisk avstand fra hovedkontor til prosjektnivå synes likevel å legge begrensninger, muligens i kombinasjon med manglende prioriteringer. Dette kan også skyldes at erfaringene viser at det fungerer i praksis. Uten nedfelte retningslinjer vil vel dette også kunne være personavhengig, og stå i fare for at praksis kan bli endret dersom andre personer/personlighetstyper kommer i lederposisjoner, og verdifull læring kan gå tapt. En ser derfor et behov for opplæring av DASSC-ansatte, og sikre at disse erfaringene også kommer til gode for andre prosjekt og synoder innenfor EECMY.

6.3 Det skapte rom som diakonal metode

Fra den eksterne evalueringen av prosjektet (kap.6.1.2) ser vi at prosjektet ble kritisert for ikke å følge metoden for Community conversation (kap.5.3), men kun brukte elementer fra den. Begrunnelsen prosjektledelsen ga for dette (samtaler under feltbesøket), var at denne metoden opplevdes for rigid i forhold til antall møter og tematikk. De prosjektansatte vurderte i tillegg at det ville være helt nødvendig å kunne spille på lag med de forskjellige religiøse

lederne, før en i fellesskap møtte de andre uformelle lederne i lokalsamfunnet. Forståelsen av at FGM-praksisen var religiøst begrunnet var så sterk, at dette måtte klargjøres først. Videre ble det forklart at de også følte det riktigst at deltakerne selv skulle være med å utforme en del av programmet og strategiene videre, mer enn bare å følge et ferdig oppsett fra en annen kontekst. Dette vil jeg hevde er noe svært positivt og essensielt. Prosjektet har her vist evne til å tilpasse og vurdere ut fra eget ståsted, og har utviklet en modell som er deres egen. I kap. 5.3 beskrives denne modellen i 6 trinn. En måte å se modellen på er ut fra et instrumentelt perspektiv med trinn som skal følges for å komme til neste nivå. En annen innfallsvinkel er å se disse trinnene eller punktene som å skape ulike og nye rom for handling, der hvert rom har nytt potensial for forvandling. Gjennom en slik arena vil prosessen bli vesentlig, der en i fellesskap utvider både rommet og handlingene. Fra feltbesøkt er et av de sterkeste inntrykkene nettopp følelsen av at prosjektet hadde lyktes i å skape trygge rom for både å samtale, uttrykke følelser, dele tradisjoner og tro, samt skape rom for handling. Med en slik tilnærming kan modellen deles inn i flere rom, der disse 6 trinnene vil bli ivaretatt. Rom er da langt mer enn fysiske rom, og det skapes bærekraftige rom for handling.

6.3.1 Rom for å se, i lys av teologisk refleksjon

I det første trinn i prosessen skapes et rom der de religiøse lederne samles. Disse er identifisert av både myndigheter og prosjekt. Her samles de både som lokale ledere innenfor sin egen religion, og i et fellesskap med ledere for både kristne og muslimer. Fra intervjuene med disse lederne (kap.5.2.3) kommer det fram at det har vært både motvilje og usikkerhet med å ha blitt invitert eller anmodet om å tre inn i dette rommet. Likevel ser vi at prosjektet har vært i stand til å gjøre dette rommet til et trygt og godt rom. Et rom der tro og tvil har kunnet få komme til uttrykk i diskusjon og samtale med andre ledere for egen religion. Her har en skapt flere arenaer, først innenfor egen religion, deretter som fellesskap med ”de andre”. Å dele med hverandre er også en viktig dimensjon. ”Diakoni i kontekst” (LVF: 2010:33) påpeker også viktigheten av dette, ikke bare ved å dele ord, fortellinger og erfaringer, men ofte også mat og drikke. Da forstår en ikke bordet som et møbel, men som en metafor for det rommet og stedet der folk møtes til måltid og deler gavene ved å høre sammen. Det samme gjelder for rommet, der en er sammen også sosialt, og deler kultur og religion noe som åpner for forvandlingskraft (se kap. 2.3). Prosjektet har på dette stadium også invitert eksterne religiøse ledere med høy prestisje og godt omdømme til det første møtet. I flere av intervjuene påpekte informantene at balansen mellom tilnærmet likt antall

muslimer og kristne var svært viktig. Det førte til at ingen ble i mindretall eller følte seg som en minoritet i møte med majoritetsgruppen. I dette rommet ble det skapt en felles forståelse for hvordan en skulle tolke hva både Koranen og Bibelen sier om FGM. Fra intervjuene fikk jeg også utsagn om at det etterpå var spennende og lærerikt å høre hva de fra den andre gruppen hadde konkludert med, og at for første gang hørte kristne med interesse på hvordan muslimene utla Koranen, og tilsvarende muslimene om hvordan de kristne leste i Bibelen, for å tolke hva deres respektive hellige bøker lærte om FGM eller fravær av dette. I denne sammenheng er det en stor fordel og hjelp at både kristendom og islam er skriftreligioner med normative skrifter. Begge religionene har også til felles at skriftene har autoritative fortolkere også på lokalt og regionalt nivå. Alle de religiøse lederne som ble intervjuet påpekte at dette møtestedet var av stor betydning og viktighet for deres engasjement for saken. Når dette rommet var etablert ble det utvidet til et større rom.

6.3.2 Rom for å bedømme gjennom bevisstgjøring og kunnskap

Dette rommet har jeg valgt å kalle rommet for bevisstgjøring og kunnskap. Når de religiøse lederne har kommet til konsensus om hva deres respektive religioner sier eller ikke sier i forhold til FGM, tas skrittet inn i dette rom. Her har en oppnådd en felles forståelse og plattform. I dette nye rommet er det kun en gruppe bestående av de nevnte religiøse lederne, samt alle andre lokale ledere, eldste og uformelle ledere – både kvinner og menn, ut fra den enkelte ”kebeles” struktur. Rommet utvides med at disse forskjellige lederne inviteres inn. Praksis har vist at dette ikke har vært vanskelig, da det har blitt sett på som en ære og respekt å få delta på dette nivå. Både de nevnte evalueringer, rapporter og feltbesøket viser til at folk har stor respekt for den religiøse begrunnelsen i sin forståelse og begrunnelse av FGM.

NORAD sier også i sin rapport om kjønnslemlesting (Norad 2011:9) at det har vært viktig å involvere anerkjente og respekterte religiøse ledere, for å slå fast at kjønnslemlesting ikke har noe med religion å gjøre. I samfunn der religion spiller en viktig rolle har dette vist seg å ha stor virkning. Slik er religionen med å bygge en atmosfære av trygghet og å kunne bekrefte ens identitet både som kristne og muslimer for menneskene i dette rommet. I tillegg til den undervisning de religiøse lederne står ansvarlig for, informerer og underviser prosjektansatte om de andre siden ved FGM. Her blir alle forestillinger og begrunnelser for praksisen tatt opp og diskutert i lys av vitenskapelig kunnskap om temaet.

Et av midlene som brukes til dette er en film produsert i Etiopia, som usminket viser hvordan en slik omskjæring foregår. Filmen er sterk, og viser en situasjon mer eller mindre identisk med den Amina beskriver i introduksjonen til denne oppgaven. En hører skrikene fra jenten på filmen som roper ”Pappa, pappa hvor er du? Redd meg, de dreper meg.” Filmen vises fra video på en liten tv skjerm, og i dette annerledes rommet eller virtuelle rommet, kan fedre og menn sammen med kvinner få lov å vise sine følelser for hva de har utsatt sine døtre for. En får her hjelp til å sette ord på de tabubelagte ordene som kjønnsorgan og sex. Sykepleieren i prosjektet viser plansjer og bilder og forklarer hvordan alle organene har sin hensikt, og de religiøse lederne kan supplere med at det er slik Gud har skapt kvinnen slik Gud så det var best og ville det. I dette rommet dannes gradvis en ny felles forståelse på tvers av religion, kjønn, status og ansvar. Her råder en atmosfære av trygghet, og det gis rom for å komme slik en er og med de spørsmål og tvil en måtte ha.

Rettsaspektet blir behandlet som del av gjennomgangen, i henhold til landets lovgivning. Dette er en prosess som går over flere samlinger og møter. Gruppen velger etter dette de personene som skal utgjøre komiteen for anti-FGM-arbeidet. Denne representerer alle gruppene og er ansvarlig for arbeidet videre, med støtte fra prosjektet. Et viktig aspekt her er at det foreligger en klar bevissthet og forståelse om at det er deres arbeid og ansvar, og at prosjektet støtter komiteen og ikke motsatt. Etter at lederne også er innlemmet og blitt delaktige og ansvarliggjort i kampen mot FGM, blir de unge involvert og vi ser rommet utvides til å favne hele ”kebelen” prosjektet har som målområde. Viktigheten av dette trygge rom for å møtes på samme nivå, ble poengtert av mange gjennom intervjuene. Et synlig bevis for dette var utsagnet til den ene ortodokse presten som forklarte det som hadde skjedd som ”this project has created laughter among us”. Her ser vi også latter som en frigjørende kraft i det trygge rom, en kraft som er med på å skape trygghet og gode sosiale forhold til også de som tilhører en annen religion enn deres egen.

6.3.3 Rom for handling

Prosjektdokumentasjonen og evalueringene viser hvordan folk er blitt ansvarliggjort, og metoden prosjektet har brukt viser hvordan det er befolkningen selv som velger representanter de ønsker som ledere i dette arbeidet. Ungdommene velger sine representanter, og de respektive organ velger ut medlemmene som igjen får opplæring som undervisere for den øvrige befolkningen (Trainers of trainers, ToT). Prosjektkomiteen blir til slutt øverste organ

og de som er ansvarlige for den videre planlegging og prosjektstyring (kap.4.3). Dette skjer innenfor rammen av det godkjente prosjektdokument og planer. Organiseringen av arbeidet vitner om lokalt eierskap og bærekraft. Et godt eksempel på dette er også sheik Ibrahim som uttaler at om prosjektet avsluttes i morgen, vil de likevel fortsette arbeidet (kap. 6.2.1).

6.4 Diapraksis som etablering av det trygge rom

Med utgangspunkt i dette trygge rommet, ligger også utgangspunktet for den diapraksis som her er beskrevet. Det er i dette rom vi ser mennesker blir møtt med tillit, får bekreftet sin identitet, og blir trygge nok til også å møte den andres identitet. Dette gjelder møtet mellom den muslimske jenta Amina og den kristne prosjektassistenten der Amina forteller sin historie, i introduksjonskapitlet. Det gjelder alle fortellingene i intervjuene om hvordan forholdet mellom de kristne og muslimene er blitt annerledes enn før, med utgangspunkt i et rom der en i fellesskap forholder seg sammen om både sosial og religiøs praksis. Dette trygge rom er blitt til gjennom felles erfaringer i arbeidet mot FGM og ønsket om å skape noe nytt sammen, samt en større kunnskap om hverandre.

Det diakonale er nettopp rollen til å medvirke til å skape slike rom. I kapittel 2.4 er forståelsen av diapraksis beskrevet. Den omfatter en anerkjennelse av den andres tro som en positiv ressurs for å fremme det gode. Denne oppgaven har belyst erfaringene med å avskaffe FGM, og hvordan de har lyktes i dette. Den har videre belyst den positive kraft som ligger i det å anerkjenne hverandre og arbeide sammen mot et felles mål, der en også er åpen for å lære mer om den andre. Erfaringene fra prosjektet forteller også om mennesker som lever livet i fellesskap, og deler hverandres sorger og gleder. Mange eksempler på endring som er belyst gikk på å støtte og hjelpe hverandre i vanskelige livssituasjoner som ved dødsfall, ved brann der en mistet alt, eller når oksen en var helt avhengig av, døde. På samme vis syntes det naturlig også å dele gledene i tilværelsen, enten det var bryllup eller andre grunner til fest. Jeg ble under feltbesøket tilfeldig innlemmet i feiringen av dåp i den ortodokse kirken. Denne ble feiret 40 dager etter fødselen. Før selve seremonien i kirken der kun familien var til stede, ble dagen feiret hjemme med alle naboene. Her ble det servert middag. Det ble presisert at den ikke inneholdt kjøtt for at også de muslimske naboene skulle kunne være med å feire dagen, og delta i matfellesskapet. Det virket som om både de kristnes og muslimenes feiringer og riter knyttet til markering av livssykluser og overgangsriter, kunne deles innenfor lokalsamfunnets trygge rom. Det var kun i det øyeblikk ting foregikk innenfor kirkens eller

moskeens vegger at en skilte lag, av respekt for det som for den andre var hellig. Rasmussen forklarer at diapraksis er å dele erfaringer og aktiviteter med hverandre. Sett på denne måten kan diapraksis sees på som et felles vitnesbyrd (Rasmussen 1997:35). Hun peker på at kristne og muslimer har et budskap til hverandre, og et felles budskap til verden hvor menneskeheten er mer truet enn noensinne - et vitnesbyrd om en felles menneskelig eksistens og verdighet i forhold til Gud og det Gud har skapt. I lys av den forståelse av diapraksis som er belyst i teorikapittelet, mener jeg prosjektet er et godt eksempel på nettopp diapraksis.

6.4.1 Er diapraksis en motsetning til misjon?

Tradisjonelt sett vil nok flere av EECMYs partnere være skeptiske til religionsdialog og diapraksis. For noen kan disse begrepene være knyttet opp mot religionsblanding og synkretisme. En kunne derfor tenke seg at det ville være skepsis til at det omtalte prosjektet arbeider så tett opp mot også muslimske ledere. I praksis er det likevel ikke noe som tyder på dette når det gjelder det omtalte prosjektet og metoden som er benyttet. Diapraksis og dialog er hverken en erstatning eller et påskudd til misjon. Den er ikke identisk med misjon, men er heller ikke en motsetning. Dialogisk misjon i form av vitnesbyrd, kan komme til orde i dialog, og lojalitet til kristendom og respekt for islam står ikke i en motsetning til hverandre.

Villighet til å lytte og lære av den andre, og plikten til å dele sin tro med den andre er ikke uforenlige. Derfor behøver det ikke være en spenning eller et paradoks mellom dialog og misjon, men snarere en korrespondanse (Rasmussen 1997:120). Fra FGM-prosjektets historie ser vi at diapraksis kan virke forløsende. I intervjuene og samtalene under feltarbeidet ble det ved flere anledninger sagt at etter de hadde begynt å arbeide sammen hadde de også begynt å høre med større interesse på hva de andres hellige skrifter sa og lærte. Evangelist og ansvarlig leder for Mekane Yesuskirken i distriktssenteret Robe var ikke del av prosjektet. På spørsmål om hvordan han så på prosjektet og om det hadde noen innvirkning på hans rolle som leder for menigheten der, uttrykte han seg slik:

Mitt inntrykk er at prosjektet fungerer svært bra. Jeg er ikke direkte involvert, men hører hva folk sier. Jeg kommer fra en av "kebelene" der prosjektet nå arbeider og alle sier det er bra. Prosjektet åpner opp for muligheten til også å forkynne evangeliet når de ser resultatene av prosjektet. Folk blir interessert i å lære mer og jeg har opplevd at også muslimer har tatt kontakt for å høre mer om vår tro. Prosjektet er del av kirkens visjon om å tjene hele mennesket, - det gjelder også for muslimer ut fra alle menneskers behov og hva som er best for dem. Noen i menigheten synes slike prosjekt bare skulle hjelpe de som tilhører vår kirke, men de fleste er enige om at det er riktig at alle er inkludert. Slikt arbeid er også et vitnesbyrd, og på sikt åpner det for interesse

for evangeliet når folk ser vi arbeider sammen og for deres beste, uten å forsøke å omvende dem. (Intervju under feltbesøk 2012).

6.5 Styrker og svakheter

Resultatene fra gjennomgang og analyse av prosjektet og de empiriske data som ligger til grunn for oppgaven, er positive og løfterike for denne type endringsprosesser. Samtidig har jeg spurt meg selv om det kan ligge noen farer i denne metoden, gjennom å løfte fram religiøse ledere som talerør og normgivere for et helt samfunn. Historien viser at religion kan være både frigjørende og undertrykkende. En innvending mot den beskrevne metoden i denne type prosjekt kunne være faren for å legitimere religiøse lederes makt, også om den er negativ. Slik sett kan en også tenke seg at metoden kunne styrke en ”arabisering” av den lokale islam, gjennom å løfte frem muslimske ledere som har studert/vært i Saudi Arabia, og åpne for sterkere påvirkning derfra senere. Det ville i så tilfelle også kunne åpne for påvirkning fra radikale islamske retninger som Al Shabab og Al Qaida fra Somalia.

Tidligere i oppgaven er det vist til hvordan myndighetene må godkjenne denne type prosjekt, og videre at disse må være i overensstemmelse med de offentlige satsninger. Det er på den ene siden positivt med tanke på koordinering av innsats og ressurser i en nasjonal og lokal sammenheng. På den andre siden gir det muligheter for økt kontroll fra myndighetenes side i forhold til sivilsamfunn og lokalt eierskap og forankring. Kontakten med ”kebele”-administrasjonen og ”Women and childrens affair office” sammen med politi og rettsvesen er beskrevet som en ressurs for prosjektet. Samtidig kan det virke negativt inn på tryggheten til å våge og uttrykke seg negativt i forhold til prosjektet siden det er så sterkt bundet opp mot myndighetsstrukturer og offisielle føringer. Siden FGM er forbudt ved lov (noe som selvsagt er svært positivt) kan en også tenke seg at dette kan medføre at praksisen kan leve i det skjulte uten at noen tør innrømme det. Det finnes likevel ingen holdepunkter for å si at dette er tilfelle, noe som også gjelder for de andre organisasjonenes resultater og rapporteringer om tematikken (KN og LVF).

For å få en oversikt over noen av disse betenkelighetene og sammenstille dem med prosjektets klare gevinster og muligheter, har jeg satt opp en liten SWOT-analyse med utgangspunkt i prosjektets engasjement i forhold til eksterne faktorer. SWOT-analyse er et effektivt verktøy for å få en rask oversikt over indre og ytre styrker og svakheter i en organisasjon. De fire bokstavene «SWOT» representerer forbokstaven i de engelske ordene Strengths (styrker),

Weaknesses (svakheter), Opportunities (muligheter) og Threats (trusler). SWOT-analyse gir et godt utgangspunkt for å ta beslutninger, og kan være et nyttig verktøy for å identifisere områder for forbedring. Jeg har kun tatt med et lite utvalg av noen av de faktorene jeg anser som viktigst. Dette er ikke absolutte sannheter, men mest en hjelp for å finne noen fokuspunkter.

Styrke (Strengths)	Svakhet (Weaknesses)	Muligheter og tiltak (Opportunities/options)	Farer og trusler (Threats)
Religion blir løftet frem i det åpne rom. Religiøse ledere blir ansvarliggjort. Lokalt forankret. Lokalt eierskap. Demokratisk engasjement. Bygger relasjoner. Gir bærekraft til endringspraksis. Gir kvinner talerett. Forankret i religion. Forankret i lovverk og rettigheter. Støttet av myndigheter.	Åpen for negativ påvirkning fra ledende røster/ religiøse ledere. Isolerte små områder med påvirkning utenfra.	Religionens mulighet til å gi positiv kraft/energi til motivasjon, inkludering, deltakelse og bærekraft. Styrke sivilsamfunn. Forebygge konflikter basert på religion. Gi org. erfaring. Gi kunnskap. Skape et bedre samfunn å leve i. Bedre menneskelige relasjoner.	Religiøse ledere kan misbruke makt, og gjøre religion instrumentell for negative formål. ”Arabisering” fra muslimske ledere med kontakter utenlands. Styrke religionenes generelle undertrykkende kraft. Gå myndighetens ”ærend”. FGM-praksis kan gå ”under jorden”. Falle tilbake til gammel praksis når fokus forsvinner.

SWOT analyse er et hjelpemiddel for å synliggjøre tendenser og prosesser i konflikt med hverandre, og beskrive noen fokuspunkter. Den er en hjelp til å se hvor styrke kan redusere svakhet, og muligheter motvirke trusler. Analysen vil også kunne ha en monitoreringseffekt eller læringspotensial for at praksis kan bli bedre.

SWOT-analysen her viser styrken ved at prosjektet løfter religionene frem, at religiøse ledere opptrer i det åpne rom og øves i samhandling med andre religiøse ledere, og ansvarliggjøres foran sin befolkning. Dette vil kunne medføre økt ansvarlighet og demokratisering, eller at disse lederne vil bli underkjent av sin befolkning. Grunnen til dette mener jeg ligger i deltakelsen av religiøse ledere av enda høyere rang og anseelse, som står for positive holdninger og verdier i forhold til prosjektets mål og visjon. Både selve prosjektmetoden og diapraksis bygger dessuten på fellesskapet og ikke enkeltpersoners eierskap til handlingene. Prosjektet er lokalt forankret og gir også erfaring innen demokratisk lederskap og tenkning.

Det er relasjonsbyggende på tvers av skillelinjer, og har skapt en arena der også kvinner kan opptre og delta på lik linje med menn. En annen styrke til prosjektet er at det er forankret i lovverket og støttet av myndighetene.

Svakhetene i prosjektet kan være flere, men jeg har valgt å sette fokus på muligheten for negativ påvirkning fra spesielt sterke religiøse ledere, med en evt. egen agenda. At prosjektet muliggjør dette anser jeg likevel som mindre sannsynlig i forhold til de sterke sidene skissert ovenfor. Videre er prosjektområdet små øyer som også påvirkes av det som skjer og sies utenfor området. Her er løsningen å sørge for at målområdet blir stort nok til å takle en slik trussel fra utsiden.

Av muligheter prosjektet åpner for ligger religionens mulighet til å kunne gi sin positive kraft og energi til motivasjon, inkludering, deltakelse og bærekraft, for å nevne noen. Her ligger også muligheten til styrking av sivilsamfunnet gjennom demokratisk organisasjonserfaring, kunnskapsformidling og forebygging av konflikter.

Farene som kan være relevante er at religiøse ledere løftes frem og gis for stor grad av legitimitet og udiskutabel autoritet. Dette kan resultere i en åpning for en ”arabisering” av den lokale fortolkning av islam, siden spesielt muslimske ledere som har vært i Saudi Arabia er de med høyest anseelse. Samtidig er de lederne som prosjektet er mest avhengige av som mellomledd til den muslimske befolkningen. Generelt kan det ligge en fare i at religiøse ledere også kan styrke sin egen posisjon og religionenes undertrykkende kraft. Videre er det ikke utenkelig at prosjektet i for stor grad kan forbindes med myndighetens krav og forordninger, og føre til at FGM-praksisen går ”under jorden”. Det vil og kunne være en fare for at befolkningen faller tilbake til gammel praksis når fokuset forsvinner.

Min vurdering av denne analysen blir da at de positive elementene er så sterke og viktige, at sannsynligheten for at de vil virke forebyggende på svakhetene og farene, blir langt større enn at de vil forsterke disse. Alternativet med å utelukke myndighetene finnes ikke, da de er del av de eksterne rammer prosjektet må forholde seg til og godta. Ved å utelukke kontakten med de religiøse lederne faller det viktigste elementet i strategien bort, og en overser da den religiøse dimensjonen i folks forståelse av begrunnelsen for FGM. For å redusere svakhetene og eliminere farene i størst mulig grad, er det viktig å ha en bevissthet og forståelse rundt dette. Utvelgelsesprosessen i samarbeid med myndighetene, med identifisering av religiøse

ledere med positive holdninger og godt omdømme, er derfor viktig for å forhindre å gi en ny talerstol til negative røster. Den demokratiske oppbygning av prosjektet og det å gi befolkningen makt og myndighet til i fellesskap å planlegge veien videre, er et viktig tiltak for å forhindre disse mulige farene. Det vil likevel være viktig å ta disse aspektene med i det videre arbeidet, og også i risikoanalysene prosjektet fortsatt må utforme, som del av planleggingsrutinene.

7 Konklusjon

Oppgaven har hatt som mål å beskrive diapraksis som diakonal metode i endring av skadelig tradisjonell praksis, se på hvordan diapraksis utøves og hvilke fortrinn den gir for å få til endring. I belysningen av tematikken har jeg vist til EECMYs diakoniforståelse som utgangspunkt for å forstå denne tilnærmingen, og prosjektet som er valgt som utgangspunkt har fått fortelle sin historie og erfaring. Gjennom dette er diapraksis bekreftet som diakonal metode. Ved endring av tradisjoner som FGM og annen skadelig tradisjonell praksis er det vist til at folk ofte begrunner disse ut fra religiøse forestillinger og tro. Diapraksis gir mulighet til å kunne gå inn i også den religiøse dimensjonen av tilværelsen, og vil derfor ha et helt annet potensial for endring enn en rent rettsbasert eller helsemessig tilnærming av problemet.

Modellen som prosjektet her har utviklet, kommer inn under forståelsen av hva som ligger i begrepet diapraksis. Gjennomgang av resultatene fra prosjektets aktiviteter og ringvirkninger, har vist at modellen er en tjenlig metode for å planlegge og iverksette diakonale aktiviteter, samt et nyttig redskap for å knytte sammen teori og praksis. Praksis og tenkning i prosjektet viser også samsvar med den teori som er belyst under internasjonal diakoni og forståelsen av denne. Poenget med skjemaet som ble presentert under kapittel 2.5 under tittelen ”Tverrfaglig bruk av teorier”, har vært å knytte sammen de forskjellige teoriene (i dette tilfellet diakoni og FGM-teori) i den epistemologiske aksene og fornye den diakonale praksis. I den forstand har oppgaven gitt en fremstilling av diapraksis som metode for ny teori til fornyet praksis.

Men modellen eller metoden rommer også langt mer. De beskrevne rom er i seg selv en planlagt metode for å nå et mål. Metoden skaper rom, og rommene skaper kvalitet. Samtidig rommer de et innhold som innebærer også en livsstil som bygger medborgerskap, lokalsamfunn, nettverk, gjensidig ansvarlighet og tillit. Gjennom dette gir prosjektet et vitnesbyrd om at Gud er til stede som Skaper også i befolkningens situasjon og tilværelse. Resultatene av innsatsen som opphør av praksisen knyttet til FGM er viktig, men kanskje like viktig er de endringer som er skjedd også på andre plan. Det ligger en grensesprengende kraft og nyskaping i dette, noe vi kan ane noe av i informantenes beskrivelse av hva som har blitt annerledes enn før. Her aner vi et samspill mellom begrepene forvandling, forsoning og myndiggjøring som ble beskrevet i kap.2.3 om internasjonal diakoni, som retning for diakonalt arbeid i en slik sammenheng.

Diapraksis slik den her er definert og forstått, belyser en problemstilling og erfaring som vil være relevant for alle situasjoner der mennesker av forskjellig tro arbeider sammen mot et felles mål til fellesskapets beste. Selv om det beskrevne prosjektet fungerer i en kontekst med rammer som er spesifikke for Etiopia, mener jeg modellen kan overføres, tilpasses og brukes også i andre kontekster. Slik sett har oppgaven vært med å utvikle min egen forståelse for bistandsfeltet som jeg arbeider innen for, og kombinasjonen mellom bistand og religion. Vi lever i en tid med politisering av religion og globalisering av konflikter, noe som også har ført til en voksende polarisering innenfor trossamfunnene. Dette gjør det nødvendig med kritisk refleksjon - også over oss selv og vår omgang med det voldelige og destruktive potensialet som alle religiøse tradisjoner bærer i seg. Her ser jeg diapraksis som et redskap til å fokusere på noe mer enn bare å snakke sammen, og bli mindre teoretiske og idealistiske i dialogarbeidet enn det vi tradisjonelt forbinder med religionsdialog. Vi trenger en profesjonalitet som er åpen for praksis. Utfordringen ligger da i å bli mer praktiske og realistiske, noe som kan komme til uttrykk i handling for vårt felles beste. Tanken og forståelsen er ofte begrenset, men praksis åpner for en dypere forståelse – slik det ofte er med diakonal praksis. Utfordringen vil derfor også ligge i å sikre oss at den lokale diakoni og den internasjonale profesjonelle diakoni styrker og utvikler hverandre gjensidig. Oppgaven håper jeg slik sett vil kunne være et bidrag inn i denne sammenheng, og den erfaring og innsikt prosjektet som er omtalt har, vil også kunne fungere som et lærested for andre.

Akronymer og spesielle ordforklaringer

CC	Community Conversation
COLTA	Community Organization and Leadership Training for Action approach
DASSC	Development and Social Services Commission (Del av EECMY)
Digni	Paraplyorganisasjon for de norske misjonsorganisasjoner og kirker som mottar Norad støtte. (Tidligere Bistandsnemnda)
EECMY	Ethiopian Evangelical Church Mekane Yesus
FGM	Female Genital Mutilation
HTP	Harmful Traditional Practice
KN	Kirkens Nødhjelp
LVF	Det lutherske verdensforbund
NGO	Non Governmental Organization
NLM	Norsk Luthersk Misjonssamband
ToT	Training of trainers
UNDP	United Nations Development Program. (FNs utviklingsprogram)
WHO	World Health Organization (Verdens helseorganisasjon, organ under FN)
Hadith	Fortellinger eller tradisjon innen islam
Sunna	Tradisjon av religiøse handlingene som ble innført av profeten Muhammed
Kebele	Minste administrative enhet i Etiopias geografisk inndeling

Litteraturliste

Bibliografi:

Berg RC, Denison E, Fretheim A. (2010). *Psychological, social and sexual consequences of female genital mutilation/ cutting (FGM/C): a systematic review of quantitative studies*. Report from Kunnskapssenteret nr 13-2010. Oslo, Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten

Bibelen (Oversettelse 2011). Oslo: Det Norske Bibelselskap

Grønmo, Sigmund (2004).: *Samfunnsvitenskapelig metoder*. Bergen. Fagbokforlaget

Johannessen, Kai I. Kari Jordheim og Kari K. Korslien (2009). *Diakoni-en kritisk lesebok*. Trondheim: Tapir akademisk forlag

Dietrich Stephanie, Skard Dokka Trond og Hegstad Harald (red.) (2011). *Kirke nå. Den norske kirke som evangelisk-luthersk kirke*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag
Kirkerådet (2008). Plan for diakoni. Den Norske Kirke, Kirkerådet, Oslo

Koranen (2000). Verdens Hellige skrifter tilrettelagt i oversettelse, av Einar Berg. De Norske Bokklubbene

Lexow, Janne. Berggrav, Marit og Taraldsen, Sølvi (2009). *Prevention and eradication of Female Genital Mutilation (FGM,) and other Harmful Traditional Practices (HTPs)*
Commissioned by: Den norske ambassaden i Etiopia. Norad Collected Reviews 38/2008. Oslo. Norad

LWF (2009). *Diakoni i kontekst. Et bidrag fra Det lutherske verdensforbund til forståelsen av diakoni og diakonal praksis*. Grøset Trykk AS

LWF (2004). *Mission in Context. Transformation. Reconciliation. Empowerment. An LWF Contribution to the Understanding and Practice of Mission*. Switzerland. LWF

LWF (2006). *LWF Seminar on Dialogue in Life. June 27-30, Medan,Indonesia*. Rapport utgitt av LWFs Avdeling for misjon og utvikling, Genève

LWF (2009). *Serving the whole person. The Practice and Understanding of Diakonia within the Lutheran Communion. Documentation 54/2009*, Lutheran University Press, Minneapolis, Minnesota

Mellomkirkelig råd for Den norske kirke (2009). *Kirken og den økonomiske globalisering*, Oslo

Norad (2011). *Kjønnslemlesting. Hva skjer, og hva gjør Norge?* Norad Rapport 13/2011. Marit Berggrav, Oslo. Norad

Nordstokke, Kjell (2011). *Liberating Diakonia*. Tapir akademisk forlag, Trondheim

Rasmussen, Lissi (1997). *Diapraksis og dialog mellem kristne og muslimer i lyset af den afrikanske erfaring*. Aarhus universitetsforlag, Århus

Repstad, Pål (2007). *Mellom nærhet og distanse*, Oslo. Universitetsforlaget (4.utg),

Seblewongel, Daniel. Workeneh, Deribe og Yilma, Daniel (2009). *A Theological Reflexion on Female Genital Mutilation*. Produced by Evangelical Churches Fellowship of Ethiopia Women and Family Department in collaboration with Norwegian Church Aid, Addis Ababa

Shell-Duncan B, Hernlund Y, Wander K and Moreau A. (2010). *Contingency and change in the practice of female genital cutting: dynamics of decision making in Senegambia*. Summary Report for a WHO sponsored study. Seattle, University of Washington, Department of Anthropology

Stordalen, Terje (1994) *Støv og livspust: mennesket i Det gamle testamentet*. Oslo: Universitetsforlaget, 3. oppl. 2001

UNICEF (2005) *Changing a Harmful Social Convention: Female Genital Mutilation/Cutting*. Innocenti Digest 12. Innocenti Research Center. Sesto Fiorentino, Italy: ABC Tipografia

Prosjektdokumentasjon:

(All prosjektdokumentasjon finnes i arkivene til Digni, og er tilgjengelig ved forespørsel)
For enkelthetskyld har jeg valgt å forenkle henvisningene til dokumentene ved å nummerere de.)

- EECMY 1. EECMY Wabe Batu Synod, FGM elimination project. *Project Document 2006-2008.*
- EECMY 2. EECMY Wabe Batu Synod, FGM elimination project. *Project Document 2009-2012.*
- EECMY 3. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2006*
- EECMY 4. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2007*
- EECMY 5. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2008*
- EECMY 6. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2009.*
- EECMY 7. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2010.*
- EECMY 8. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2011.*
- EECMY 9. EECMY Wabe Batu Synod, Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Plan 2012.*
- EECMY 10. EECMY Wabe Batu Synod. Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Report 2006.*
- EECMY 11. EECMY Wabe Batu Synod. Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Report 2007.*
- EECMY 12. EECMY Wabe Batu Synod. Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Report 2008.*
- EECMY 13. EECMY Wabe Batu Synod. Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Report 2009.*
- EECMY 14. EECMY Wabe Batu Synod. Sinana Dinsho FGM elimination project, 10568. *Annual Report 2010.*
- EECMY 15. EECMY Wabe Batu Synod. *A report on Sinana woreda FGM elimination project.* Midterm review. March 2009. Addis Ababa.

- EECMY 16. EECMY–WBS-DASSC. *Terminal Evaluation of FGM Elimination project. Conducted by Bale Zone Finance and Economic Development Office. Robe, December 2010.*
- EECMY 17. EECMY/DASSC-brosjyrer 5 års strategi 2003-2007. (Utlevert fra DASSC, Addis Abeba, Etiopia februar 2012)
- EECMY 18. EECMY/DASSC-brosjyrer 5 års strategi 2008-2010. (Utlevert fra DASSC, Addis Abeba, Etiopia februar 2012)

Internet kilder:

Care (2008) *Community Conversation as a catalyst for stigma reduction and behaviour change*. Lessons learned from a CARE project in Ethiopia. URL: http://www.kit.nl/net/KIT_Publicaties_output/ShowFile2.aspx?e=1452 (Lesedato 12.03.12)

Digni (2010) *Gender policy for Digni*. URL: <http://www.digni.no/newsread/readimage.aspx?asset=DAM:112> (Lesedato 12.04.12)

Drammen kommune (2011) *Vellykket internasjonal uke*. URL: <http://www.drammen.kommune.no/no/Nyheter/2011/Vellykket-Internasjonal-uke/> (Lesedato 12.03.12)

EECMY/DASSC. *Vision/Mission, Objectives, Strategies*. URL: <http://www.eecmydassc.org.et> (Lesedato 12.04.12)

EECMY-DM (2009) *Diakonia Ministry*. URL: <http://www.eecmy.org/?home=dm&page=dm-prospect> (Lesedato 12.04.12)

EECMY (2010) *Årsrapport 2010*. URL: <http://www.eecmy.org/?home=fm&page=!news&newscategory=/&pagenr=1&article=79> (Lesedato 12.04.12)

FN. *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. URL: <http://www.fn.no/FN-informasjon/Konvensjoner-og-erklæringer/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter> (Lesedato 12.04.12)

Frogner, Per (2006) *Nå begynner noe nytt, i bymisjon* - Magasin fra Kirkens Bymisjon 2/2006, Oslo, s.2. URL: http://www.bymisjon.no/PageFiles/9153/Bymisjon_2_06_siste.pdf (Lesedato 15.04.12)

IRIN (2005). *Humanitarian news and analysis, a service of the UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*. Razor's Edge - The Controversy of Female Genital Mutilation. URL:
<http://www.irinnews.org/InDepthMain.aspx?InDepthId=15&ReportId=62469&Country=Yes>
(Lesedato 18.02.12)

KN/Norwegian Church Aid (2004). *Female Genital Mutilation. Understanding the Issues*. URL:
<http://www.kirkensnodhjelp.no/Documents/Kirkens%20N%C3%B8dhjelp/Publikasjoner/Temahefter/FGM.pdf> (Lesedato 18.03.12)

KN (2009) *Norwegian Church Aid/Ethiopia and Partners' Engagement for the abandonment of HTPs/FGM in Ethiopia* Review of 9 partners' contribution (2002-2008). URL:
http://www.kirkensnodhjelp.no/PageFiles/787/01417-3%20FGM%20Review_Documentation_9_partners_2002-2008.pdf (Lesedato 12.04.12)

KN(2011). *13. oktober vedtok Den ortodokse kirken i Etiopia en erklæring mot kjønnsbasert vold og kjønnslemlestelse*. URL:
<http://www.kirkensnodhjelp.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/etiopia-gjennombrudd-i-arbeid-mot-kjønnsbasert-vold/> (Lesedato 20.03.12)

LWF (2010). *The Lutheran World Federation. Department for World Service. Global Report 2010*. URL:
http://www.lutheranworld.org/lwf/wpcontent/uploads/2009/02/DWS_GlobalReport_2010.pdf
(lesedato 12.04.12)

LWF (2009). *Lutherans in Asia encouraged to lead in diakonia and diapraxis*. URL:
<http://www.lutheranworld.org/lwf/index.php/lutherans-in-asia-encouraged-to-lead-in-diakonia-and-diapraxis.html> (Lesedato 12.03.12)

UNDP (2005). *Community Capacity Enhancement Handbook. Leadership for results. UNDP's Response to HIV/AIDS. Bureau for Development Policy*. URL:
(http://web.undp.org/hiv/docs/prog_guides/cce_handbook.pdf)

UNICEF (2009). *Social dynamics of abandonment of harmful practices: A new look at the theory*. Gerry Mackie and John LeJeune. Innocenti Working Paper. Special Series on Social Norms and Harmful Practices. IWP-2009-06. URL:
http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2009_06.pdf (Lesedato 17.04.12)

WHO (2012). *Female genital mutilation. Fact sheet N°241 February 2012*. URL:
<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs241/en/> (Lesedato 17.04.12)

Wikipedia. *Den etiopisk ortodokse kirke*. URL:
http://no.wikipedia.org/wiki/Den_etiopisk-ortodokse_kirke (Lesedato 18.03.12)

Wikipedia. *Peer education*. URL:
http://en.wikipedia.org/wiki/Peer_education (Lesedato 12.03.12)